

2020

3. клас

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Елена Проданова
Иван Гайдаржи
Анатолий Милков

Елена Проданова
Иван Гайдаржи
Анатолий Милков

Олена Проданова
Іван Гайдаржи
Анатолій Мілков

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Болгарська мова

3 • клас

БЪЛГАРИЯ!

Че кой ли я не знае!
На здравец и на рози тя ухае.

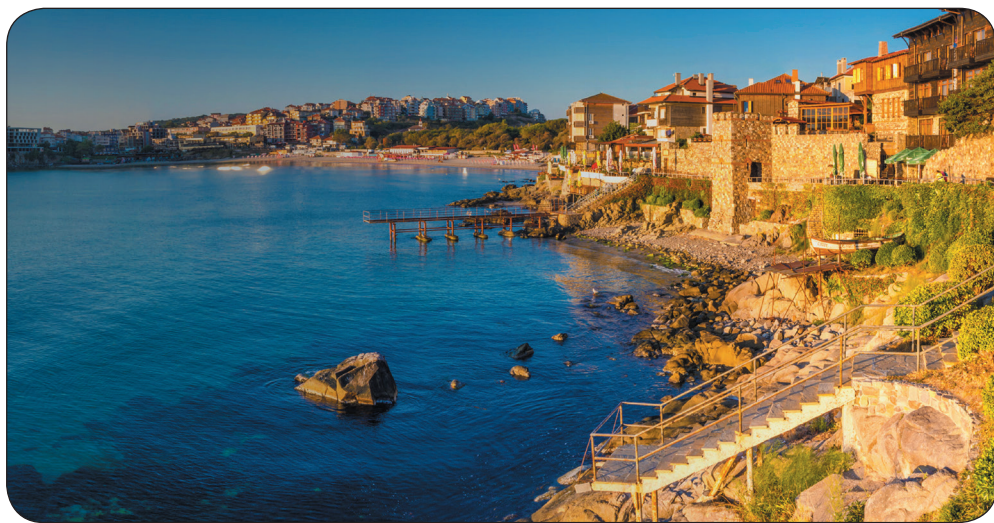
В небето чак
опират планините.
Като море са ширни равнините.

Земята ражда
жито благодатно,
най-сладки плодове и грозде златно.

Най-хубавите
песни тук се пеят.
Най-светлите звезди над нея греят.

Георги Веселинов

Олена ПРОДАНОВА, Іван ГАЙДАРЖИ, Анатолій МІЛКОВ

БОЛГАРСЬКА МОВА

Підручник для 3 класу
закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Елена ПРОДАНОВА, Иван ГАЙДАРЖИ, Анатолий МИЛКОВ

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

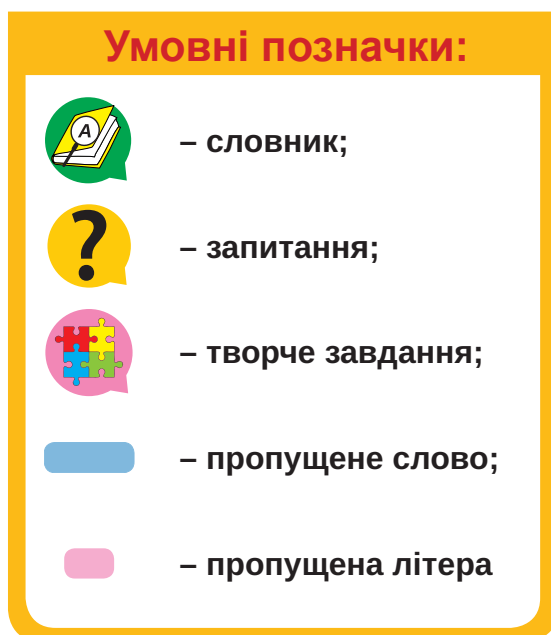
Учебник за 3. клас
на средните общообразователни училища

Чернівці
"Букрек"
2020

УДК 811.163(075.3)
П 78

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 21.02.2020 № 271)*

Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено

Проданова О. І., Гайдаржи І. С., Мілков А. М.
П 78 Болгарська мова : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти. Чернівці : Букрек, 2020. 136 с. : іл.

ISBN 978-617-7770-60-1

УДК 811.163(075.3)

Проданова Е. И., Гайдаржи И. С., Милков А. Н.
П 78 Български език: учебник за 3. клас на средните общообразователни училища. Черновци : Букрек, 2020. 136 с. : ил.

ISBN 978-617-7770-60-1

УДК 811.163(075.3)

ISBN 978-617-7770-60-1

© Проданова О. І., Гайдаржи І. С.,
Мілков А. М., 2020
© Видавничий дім "Букрек", 2020

ЧАСТ 1.

ТЕМА 1.

ТЕКСТ. ТЕМА И ОСНОВНА МИСЪЛ НА ТЕКСТА

1. Прочетете началото на текста. Опишете своето родно място. Разкажете за неговите жители, природа, забележителности. Всеки човек си има родно място. Тук живеят най-близките му хора.

Озаглавете съчинението си.

2. Допълнете изреченията.

Текстът се състои от , които по смисъл.

Това, за което се говори в текста, се нарича .

Това, което иска да на читателите със съдържанието на текста, се нарича основна мисъл на текста.

3. Прочетете стихотворението "Татковина". Отговорете на въпросите и изпълнете заданията след текста.

Хубава си, татковино,
име сладко, земя рай,
сърце младо и невинно
за теб трепка, та играй.

Мили ми са планините
и на север, и на юг,
драги ми са равнините,
набраздени с нашия плуг.

На уста ми сладка дума –
ще да бъде този кът,
дето Дунав, Вардар, Струма
и Марица си текат!

Дор на небо ясно слънце,
дор на очи свят, живот,
ще обичам аз от сърце
таз земя и тоз народ.

Петко Славейков

1. За какво се говори в текста на стихотворението?
2. Назови основната мисъл на текста.
3. Кой част на стихотворението е близка по смисъл с изречението:

*От север до юг обичам и милея за всичко родно,
до което се е докоснала ръката на българина.*

4. Коя дума в текста на стихотворението е еднаква по значение с думата *безгрешно*?
 - а) сладко;
 - б) младо;
 - в) невинно.

4. Прочетете текста "Одеса".

ОДЕСА

На бреговете на Одеския залив на Черно море, там, където степта се среща с морето, на широко се е разпрострял град. Това е Одеса. Тук живеят над един милион души – повече от 40 националности. Градът заема площ от 160 кв.км.

Одеса е областен център на Украйна. Площта на Одеска област е 33,3 хиляди кв. км. В Одеса са живели и създавали своите произведения украинските творци Леся Украинка, Иван Франко, Павел Тичина и много други. Одеса е родно място на писателите и поетите Ана Ахматова, Исак Бабел, Валентин Катаев, Иля Илф, Едуард Багрицки.

С Одеса са свързани имената на българските писатели и поети Христо Ботев, Иван Вазов, Алеко Константинов, Любен Каравелов, Георги Раковски, на полския поет Адам Мицкевич, на американците Марк Твен, Теодор Драйзер и други.

Г. Кононова

1. За какво говори авторката на текста?
2. Какво ново разбра от този текст?

5. В кой текст се говори за красотите на България?

- а) "Татковина";
- б) "Одеса".

6. В кой текст се разкриват имената на видните украински и български писатели и поети?

- а) "Одеса";
- б) "Татковина".

Забележителности – пам'ятки

ТЕМА **2.**

СТРУКТУРАТА НА ТЕКСТА. **ЗАГЛАВИЕ. АБЗАЦ**

- ▶ Изреченията, свързани по смисъл, съставят текст.
- ▶ Текстът има своя структура: **увод**, **изложение**, **заклучение**.

Увод – начало на текста. То подготвя събеседника за това, какво ще му съобщим.

Изложение – основна част, която съдържа главното в текста.

Заклучение – завършек, който свидетелства, че ние сме казали всичко по темата.

1. Прочетете изреченията. Свържете ги в текст.

По цели дни лежал под сенките, а децата му гладували и ходели от къща на къща да просят милостиня.

Имало един много мързелив човек.

Селяните, като минавали край него, спирали се и започвали да го хокат.

2. Прочетете текста. Определете неговата структура.

Всяка олимпиада се открива тържествено с олимпийския огън.

Олимпийският огън се запалва в местността Олимпия в Гърция. Запалването на огъня на олимпийския стадион се възлага на най-добрите спортисти на страната, която провежда олимпиадата.

След завършването на олимпиадата олимпийският огън се изгася.

Заглавието е име на текст, книга и т. н.

3. Прочетете стихотворния текст. Защо авторът го е озаглавил именно така?

УЧИЛИЩЕ

Детенце хубаво,
пиленце любово!
Къде под мишница
с таз малка книжица?

Отивам, бабичко,
макар и слабичко,
книга да се уча,
добро да сполуча.

Иван Вазов

4. Препишете текста и го озаглавете.

Обичам те, мое мило Отечество! Обичам твоите балкани, гори, сипеи, скали и техните бистри и студени извори! Обичам те, мой мили краю! Обичам те от всичката си душа и сърце, ако ти и да си обречен на тежки страдания и неволи! Всичко, щото е останало досега в моята осиротяла душа, добро и свято – всичко е твое!

(Из Любен Каравелов)

Абзац – част от текста. Всеки абзац започва на нов ред. При четене абзаците се отделят с по-голяма пауза, отколкото изреченията в техния състав.

5. Прочетете текста. Определете абзаците.

ВЕЧЕР

От всичко най-обичам, като тръгне колата по хълма. Най-първо се вижда главата на коня върху небето, сетне гърбът му, сетне брат ми, дете кара. А като стигнем горе, изведнъж се вижда ливадата и всичките косачи. Те не знаят какво им носим. Няма да го кажа, нека познаят сами! Боже, какво е сестричето ми. С нея не може да се играе на нищо! Обади им го, преди да познаят! Нали вчера я би брат ми за това, днес пак побърза да каже. Не мисли, не чака, изведнъж го казва... Сега косачите мислят, че ние сме най-добрите деца на света, защото им носим ядене всяка вечер. Само добрите деца се грижат за другите. И мама е най-добра!

(Из Дора Габе)

6. Разкажете писмено как премина лятната ви ваканция. Определете структурата и абзаците на създадения от вас текст. Как ще го озаглавите?

ТЕМА 3.

ТИПОВЕ НА ТЕКСТА (ПОВЕСТВОВАНИЕ, ОПИСАНИЕ, РАЗСЪЖДЕНИЕ)

- ▶ Текстът може да бъде повествование, описание или разсъждение.
- ▶ Повествованието предава развитието на събития, действия, случки.

1. Прочетете текста. Докажете, че той е повествование. Какви събития, действия, случки се предават?

През една ранна лятна утрин Крали Марко се дигна от леглото, облече се, наложи самурения си калпак, препаса сабята си и викна на невестата си:

– Невесто Ангелино, оседлай ми кончето Шарколията, че съм решил да потегля на дълъг път.

– Къде ще идеш, сине? – попита го старата майка.

– В Солун града ще ида, майко. Искам да навестя моя побратим Секула. Натъжи ми се сърцето за него. Отколе не сме се виждали.

(Из народна приказка)

2. Разкажете писмено интересна случка от лятната ваканция. Препишете само глаголите, които предават развитието на събитието.

- ▶ Описанието представя признаци на различни предмети, лица, явления.

3. Прочетете текста. Докажете, че той е описание. Думи от коя част на речта ще бъдат повече във вашия разказ? Защо?

Заромоля дребен есенен дъждец. Жълтият листак в градината светна. Големите гроздови зърна под лозни-

цата набъбнаха и кожицата им взе да се пука. Наведе моравото димитровче цветовете над търкулнатото в шумата пукнато гърне.

(Из Ангел Каралийчев)

4. Опишете най-добрия си приятел / най-добрата си приятелка. Обърнете внимание на това как изглежда, как се облича, какъв/каква е по характер и т. н.

► Разсъждението доказва определено твърдение с помощта на различни аргументи.

5. Съдържа ли даденият текст елементи на разсъждение?

Мечето седна под дървото, сложи глава между двете си лапи и започна да мисли:

– Преди всичко – каза си то – това бръмчене значи нещо. Не може да има бръмчене само току-тъй – бръм... бръм... – без да значи нещо. Щом има бръмчене – значи някой бръмчи. А единствената причина да издаваш такъв звук, доколкото знам, е защото си пчела. После мисли още дълго и си каза: А единствената причина да си пчела – доколкото знам – е да правиш мед! То се изправи развълнувано. – А единствената причина да се прави мед е, за да мога аз да го ям!

(Из Девид Бенедиктус)

6. Докажете своето мнение по въпроса

Важно ли е да имаш приятели?

ТЕМА 4.

ИЗРЕЧЕНИЕ. СЪОБЩИТЕЛНИ, ВЪПРОСИТЕЛНИ, ПОДБУДИТЕЛНИ ИЗРЕЧЕНИЯ. ВЪЗКЛИЦАТЕЛНИ И НЕВЪЗКЛИЦАТЕЛНИ ИЗРЕЧЕНИЯ

- ▶ Изреченията по цел на общуване могат да бъдат: *съобщителни, въпросителни, подбудителни, възклицателни.*
- ▶ Изречение, с което съобщаваме нещо, е съобщително. То завършва с точка.
- ▶ Изречение, с което задаваме въпрос, се нарича въпросително. То завършва с въпросителен знак.
- ▶ С подбудителни изречения изказваме: *заповеди, молби, забрани, желаня.*
- ▶ В тях често се използват такива думи: *хайде, недей, моля, бъди внимателен.*
В края на тези изречения най-често се пише удивителен знак.
- ▶ С възклицателни изречения изразяваме различни чувства: *възторг, радост, страх* и други.
- ▶ В тях се употребяват възклицателните думи: *брей, ох, ах, ух, олеле* и други, които се отделят със запетая.
В края на тези изречения най-често се пише удивителен знак.

1. Прочетете приказката по роли. Кой от героите използва съобщителни изречения и кой – въпросителни?

ЧОРБАДЖИЯТА И ЖЪТВАРЯТ

По жътва един стар чорбаджия повикал своя съсед – сиромас човек, да му пожъне нивата.
– Докога ще жъна? – попитал сиромасът.

– Докато залезе онова, небесното светило – показал нагоре с пръст чорбаджията.

– Ама какво ще ми платиш?

– Една торбичка брашно ще ти дам, стига да работиш както трябва.

Сиромахът отишъл на чорбаджийската нива и я подхванал от единия край.

(Из народна приказка)

2. Съставете изречения с въпросителните думи:

кой, къде, защо, кога, как.

3. Кои са подбудителните изречения в текста? Имате ли вие някакви желания? Напишете ги. Какъв вид изречения ще използвате?

МАЛЪК ПЕНЧО

Пенчо бре, чети!

Пенчо не чете.

Пенчо, работи!

Пенчо пак не ще.

Пенча го мързи,

гледа да лежи,

ходи, та се май,

търси да играй.

Време се мина,

Пенчо порасна,

иска да яде,

няма откъде.

(Из Петко Славейков)

4. С какви изречения по цел на общуване си е послужил Иван Вазов в стихотворението "Здравствуйте, братушки"? Защо?

– Мамо, мамо, я ги виж!

– Що е? – Идат, погледни ги.

С пушки, с саби... – Що стоиш?

Скоро, чедо, поздрави ги!

И детето дава крушки

на солдатите без страх

и крещи на тях:

Здравствуйте, братушки!

(Из Иван Вазов)

5. Открийте възклицателните изречения в текста. Напишете други подобни изречения.

ВРАНА И ЛИСИЦА

Намерила си врана някъде бучка сиренце и кацнала на едно дърво да си закуси. Видяла я лисицата, дошла под дървото и започнала да се умилква:

– Врано, вранчице, сестрице, колко си хубава! Какви лъскави черни крила, каква горделива стойка, какъв мил поглед! О, какъв ли сладък е пък гласът ти! Запей, миличка, дай да се насладя!...

Полъгала се враната от мазните думи на лисицата, отворила човка и запяла:

– Га, Га!...

И сиренцето паднало от човката на враната и лисицата го изяла.

Елин Пелин

6. Кои са пропуснатите знаци в текста? Препишете го правилно.

ВРАНА И РАК

Една врана грабнала в устата си рак, но той ѝ казал:

– Ах, врано Какъв прочут певец беше баща ти.

Ех, ами как хубаво пееше майка ти Е, ама от теб по-добри не бяха.

– Аха изграчи враната и изпусна рака.

(Из народна приказка)

ТЕМА 5.

ВЪПРОСИТЕЛНИ ИЗРЕЧЕНИЯ (С ВЪПРОСИТЕЛНА ДУМА И ВЪПРОСИТЕЛНА ЧАСТИЦА)

- Въпросителните изречения могат да се образуват с помощта на въпросителни думи и въпросителни частици.

- ▶ Към въпросителните думи се отнасят думите: *колко, как, къде, защо, кога, кой* и други.
- ▶ Към въпросителните частици се отнасят частиците: *ли, нима, дали, нали* и други.

1. Съставете изречения с въпросителните частици:

ли, нима, дали, нали.

2. Съставете изречения с въпросителните думи:

кое, кои, какви, защо.

3. Кои знаци трябва да бъдат поставени в края на изреченията в стихотворението на Николай Соколов? Препишете го правилно.

- Защо трепериш, Петльо
- Мокри са ми крилцата
- Защо са мокри, Петльо
- Дъжд валя в полята
- Защо валя дъждецът
- Защото облак падна
- Защо чер облак падна
- Земята беше жадна.

4. Какви са изреченията в текста по цел на общуване?

Никой от опълченците не знаеше името на това чудно момче. То се появи на връх "Св. Никола" в навечерието на шипченските боеве.

- Откъде идеш? – обърна се Столетов към момчето, като го гледаше усмихнат.
- Оттам – посочи момчето равнината.
- А защо си дошъл тук?
- Избягах от турците.
- Сам ли избяга? Нямах ли родители?
- Турците ги убиха – тихо отвърна момчето.

По лицето на генерала пробягна сянка на съжаление. Погледна босите наранени крака на момчето и се обърна към своите офицери:

– Обуйте момчето! И го нахранете!

(Из Марко Марчевски)

5. Подредете изреченията в стихотворението на Ангелина Жекова. Прочетете това стихотворение изразително.

– Откъде пчелата
сладък мед събира?
– Кой соли морето?
– Кой небето мие?
Пита ме детето
все за сложноти.
– А защо реката
дреме в язовира?

6. Защо диалогът предизвиква смях?

Бащата на Женя го сварва пред хладилника разплакан.

– Какво правиш тука? Защо си плакал? А?

– Защото... защото... вие сте виновни за всичко! "Женя, да се прибереш в седем!", "Женя, изсвирили си?", "Женя, написа ли си?", "Женя, стига с тези игри!", "Женя, Женя...". А другите деца, ти знаеш ли само как живеят другите деца?

– Как?

– Свободно! И се развиват като... като... (плаче раздирателно). О-хо, аз от утре няма да се допря до пианото, и от училище ще избягам, като всеки свестен човек.

7. Задайте вие въпроси на Женя от упражнение 6, като се опитате да го убедите, че училището за децата е много важно.

ТЕМА 6.

ГЛАВНИ И ВТОРОСТЕПЕННИ ЧАСТИ НА ИЗРЕЧЕНИЕТО

- ▶ Главните части на изречението са подлог и сказуемо.
- ▶ Те образуват граматическата основа на изречението.
- ▶ За да се намери подлога и сказуемото, трябва да направим синтактичен разбор на изречението.
- ▶ Подлогът показва кой върши действието и се открива с въпросителните думи: *кой?*, *кой?*.
- ▶ Подчертава се с една черта (_____).
- ▶ Сказуемото показва какво действие върши подлогът и се открива с въпросите: *какво прави?*, *какво правят?*.
- ▶ Подчертава се с две черти (_____).
- ▶ Подлогът се изразява най-често със съществително име и местоимение.
- ▶ Сказуемото се изразява с глагол.

1. Препишете текста и подчертайте главните части в изреченията.

Падна чудна лятна нощ. Безкрайното Тракийско поле потъна в мрака. Мир и ведрина повея от дълбокото звездно небе. Земята отвори страстните си гърди.

Марица тихо подплиснуваше мътните си води. Влага и хладина лъхаше из тайнствените ѝ недра.

От ливадите край нея се обади ясен мъжки глас.

(Из Елин Пелин)

2. С какви части на речта се изразяват подлогът и сказуемото? Довършете изреченията.

а) Думите, които в изречението изпълняват ролята на подлог, се изразяват с .

б) Думите, които в изречението изпълняват ролята на сказуемо, се изразяват с .

- ▶ Второстепенните части на изречението са допълнение, определение и обстоятелство.
- ▶ Допълнението е второстепенна част на изречението, която пояснява сказуемото и означава предмет, който се засяга от глаголното действие.
- ▶ Допълнението се открива с въпросите: *какво?*, *на какво?*, *от какво?*, *кого?*, *с кого?*, *на кого?*, *от кого?*.
- ▶ Подчертава се с две черти, пресечени с една чертичка. (/).

3. Препишете текста. Направете синтактичен разбор на изреченията. Как открихте допълненията?

Човекът обрал крушите. Докарал плодовете с една каруца. Той бързо продал крушите на селяните.

4. Открийте допълненията в текста.

Повечето хора от селото се присмиват на бедното момченце. Само майката от все сърце обича нещастната си рожба. Мъчно ѝ е за беззащитното дете.

- ▶ Обстоятелството е второстепенна част на изречението, която пояснява сказуемото и означава *кога*, *къде*, *как* се върши глаголното действие.
- ▶ Обстоятелството се открива с въпросите: *къде?*, *кога?*, *как?*.
- ▶ Подчертава се с две черти, пресечени с две чертички (//).
- ▶ Видове обстоятелства: за време, за място, за начин.

5. Прочетете изреченията. Докажете, че във всяко изречение има обстоятелства. Определете ги по вид.

Момчето го погледна без смущение. Снощи срещнах един приятел на улицата. По върховете на високите планини винаги има сняг.

6. Препишете текста без обстоятелствата. Сравнете двата текста. В кой текст се разбират по-добре условията, при които се извършват действията?

Четири колелета на каруцата запръскаха по-силно. Разслабеният ѝ скелет глухо затропа посред печалното поле. Селянинът извика още веднъж, намести се по-добре на сандъка и безучастно си затананика под носа.

(Из Елин Пелин)

- ▶ Определението е второстепенна част на изречението, която пояснява подлога, допълнението, обстоятелството.
- ▶ Определението се открива с въпросителните думи: *какъв?*, *кой?*, *чий?*.
- ▶ Подчертава се с вълнообразна линия ().

7. Препишете стихотворението на Елисавета Багряна. Подчертайте определенията.

МАРТЕНИЧКА

Тази пъстра мартеничка
баба ми я върза –
за да съм кат лястовичка
пъргава и бърза.

Както тя е от коприна
бяла и червена,
да съм цялата година
бяла и червена.

Лястовичка като видя
или щъркел – бърже
при трендафила да ида
да му я завържа.

И да стана аз тогава
хубава, голяма,
весела, засмяна, здрава,
също като мама.

Елисавета Багряна

8. Обрисувайте словесно късна есенна картина. Кои второстепенни части преобладават във вашето описание? Защо?

ТЕМА 7.

ОБЩО ПОНЯТИЕ ЗА РЕГЛАМЕНТИРАН РЕД НА ДУМИТЕ. СЛОВОРЕД

Словоред – редът, по който думите се свързват и подреждат, за да образуват изречение.

- ▶ Всеки език си има свой словоред.
- ▶ В българския език обикновено в началото на изречението стои подлогът със своите определения, а след това сказуемото със своите определения.

Например:

Един млад и красив елен оглеждал отражението си в бистрата вода на извора.

1. Докажете, че в изреченията има нарушения на словоредата. Редактирайте изреченията.

Устата Кумчо-вълчо облизал си и побутнал лисицата. Гонели докато сватбарите Кумчо-вълчо, слязла през комина лисана в стаята. Залапала бързо яденето Лисана, дете било на масата. Измъкнала се и беж да я няма Кума-лиса.

2. Колко изречения могат да се съставят, ако запишете в различен ред думите:
рано, птиците, от юг, тази пролет, прилетяха.

3. Бихте ли искали Дядо Коледа да бъде Ваш приятел? Отговорете писмено. Обяснете словоредата на изреченията във вашия текст.

4. Прочетете откъса от приказката. Намерете изреченията, в които има нарушения на словоредата. Обосновете се.

Когато Галинка се зажени, нейната поръчваше майка на старите сватове:

– Мамината дъщеричка не бива да се трепа, тя не е научена да работи. Пазете ми я. Не ѝ давайте метлата

къщата и двора да мете, защото ще си напраши очите. Не й давайте менците вода да носи от чешмата, защото нейното рамо е крехко и не е научено да мъкне пълни менци. Сложете вие под главата й пухена възглавничка, защото тя е научена да спи на мекичко.

Спогледаха се старите сватове, но нищо не казаха.

– Обещайте ми, че никога няма да й казвате лоша дума. Нейните уши не са научени да слушат лоши думи.

– Колкото за лоша дума, недей се тревожи, в нашата къща такава нещо няма – проговори старият сват и се качи на каруцата. До него се намести свекървата, а отзад седнаха младоженецът и Галинка. Потеглиха за другото село. Цял ден пътуваха, защото селото беше далеко.

(Из народна приказка)

ТЕМА 8.

ОБЩА ПРЕДСТАВА ЗА ГРАМАТИЧЕСКИТЕ ПРИЗНАЦИ НА ЧАСТИТЕ НА РЕЧТА. ФОРМИРАНЕ НА УМЕНИЯТА ДА СЕ ТЪРСЯТ ЧАСТИТЕ НА РЕЧТА В ТЕКСТА

► Думите се делят на **самостоятни** и **служебни**.

Самостоятни думи – имат свое значение (извън изречението и текста); в изречението изпълняват служба на негови части.

Служебни думи – нямат самостоятелно значение (извън изречението и текста); не изпълняват служба на части на изречението.

► Самостоятни думи са: *съществителните, прилагателните, числителните имена, местоименията, глаголите и наречията.*

► Служебни думи са: *предлозите, съюзите, частиците.*

- ▶ Съществителните имена откриваме с въпросите: *какво е това?, кой е?*

Например:

маса, котка, село, Иван

- ▶ Могат да бъдат в един от трите рода (м.р., ж.р., ср. р.) и имат форми за число.
- ▶ Прилагателните имена откриваме с въпросите: *какъв?, каква?, какво?, какви?*

Например:

силен, огромен, красив, червен

- ▶ Имат форми за род и число.
- ▶ Глаголите откриваме с въпросите: *какво прави?, какво правят?*

Например:

рисува, живее, играе

- ▶ Имат форми за лице, число, време.
- ▶ Граматически признаци – формите за род, число, лице, време и т. н.

1. Прочетете текста. Думи от кои класове има в него? Подредете ги в колонки и срещу тях означете граматическите признаци на самостоятелните думи.

Родна реч, омайна, сладка,
що звучи навред край мен;
реч на мама и на татка,
реч, що мълвим всеки ден.

Тя звънти, когато пея,
в радостни игри еhti;
вечер приказки на нея
баба тихо ми реди.

И над книгата унесен,
родна реч ми пак шепти...
Милва като нежна песен,
като утрен звън трепти!

Ран Босилек

2. Прочетете стихотворението на Иван Вазов и опишете с прилагателни имена птичката.

ПТИЧКА

Птиченцето труд не знае,
нито грижи както ний,
много, много се не мае,
гняздото си скоро вий.

Нощем в клонето се сгуша,
утром – слънце кат изгрей,
то гласа на бога слуша:
трепне криле и запей.

Мине пролет разцъфтяла,
минат летни марани,
дойде есен, дъжд и хала,
падне сняг по равнини.

Всякой тръпне и се свива;
птиче през море върви,
в топли крайща то почива,
дор се пролет пак яви.

Иван Вазов

3. Препишете от текста на упражнение № 2 глаголите и ги променете по число. Кои са съществителните имена в стихотворението?

4. Кои от подчертаните думи са съществителни имена и кои – глаголи? Измислете свои изречения с тях.

Врана **каца** на дървото. Иван **пита** Яна.

Пълна **каца** с грозде. Мама **направи** **пита** със сирене.

5. Как проверявате правописа на подчертаните думи в текста?

Пристигнал с ято птички
из тайния си стан,
южнякът гали всичко
със своята топла длан.

И ето: цяла зима
лежала в **скреж** и **сняг**,
земята празник има –
тя диша жива пак.

Тя люшка планините
от **радост** и **любов**
и **равнините** кити
със пъстрошит **покров**.

Асен Разцветников

ТЕМА 9.

СЪЩЕСТВИТЕЛНО ИМЕ. РОД И ЧИСЛО НА СЪЩЕСТВИТЕЛНИТЕ ИМЕНА. (ОБРАЗУВАНЕ НА ФОРМИ, УПОТРЕБА, ИЗГОВОР И ПРАВОПИС)

- ▶ Съществителното име означава предмет и се открива с въпрос: *какво е това?*

Например:

круша, мъж, лисица, въздух, щастие, земя

- ▶ Всички съществителни имена се обединяват в един и същ клас думи.

1. Открийте съществителните имена в текста.

ЗЛАТНОТО МОМИЧЕ

Живели едно време мъж и жена. Те си имали дъщеричка, хубава като цвете. Който я видел, очи не можел от нея да откъсне. Живели си те сговорно и щастливо, но не било писано това да продължи дълго – майката се разболяла от тежка болест и скоро починала.

Останал сам-самичък мъжът с момичето. Трудно му било да се грижи за всичко и съседите му го посъветвали да се ожени повторно. Скоро той довел в къщи новата си жена. Мащехата също си имала момиче и така намразила заварената си дъщеря, че не можела да я търпи. Все я хокала и карала да върши най-тежката работа и все мърморела на мъжа си заради нея...

(Из народна приказка)

- ## 2. Разгледайте таблицата и обяснете какви видове предмети означават следните съществителни: *растения, вещи, животни, хора, чувства, природни явления, вещества.*

стол	роза	кожух	коте
жена	ненавист	сняг	коза
сокол	царевица	захар	баща
дъжд	тетрадка	уплаха	молив
брат	слънчоглед	сол	мотоциклет

Съществителното име:

- ▶ може да бъде в един от трите рода – мъжки, женски, среден;
- ▶ има две числа – единствено и множествено.
- ▶ Родът на съществителните имена се определя с помощта на думите: *един, една, едно*.

Например:

Един молив – мъжки род, една девойка – женски род, едно село – среден род.

Множественото число на съществителните имена се образува по два начина:

- ▶ съществителното име в ед. число няма окончание, затова окончанието за множествено число се прибавя:
 - м. р.** *пръст – пръст-и*
 - ж. р.** *кост – кост-и*
 - ср. р.** *поле – поле-та*
- ▶ съществителното име в ед. число има окончание, затова окончанието за единствено число се заменя с окончание за множествено число:
 - м. р.** *бащ-а – бащ-и*
 - ж. р.** *кос-а – кос-и*
 - ср. р.** *сел-о – сел-а*

3. Открийте съществителните имена в стихотворението на Гео Милев. С помощта на кои думи ще определите рода и числото им? Разпределете ги по колонки.

МАЛЪК СЕЧКО

Що за хала
завилняла –
вятър, дъжд и сняг!

Не върлувай,
не бушувай –
спри гнева си ти!

Вей, завява,
заслепява

Духаш, чукаш
и се пукаш

ни очите чак!

ала пролетта

Малък Сечко,

пак ще блесне

Сечко-Бечко,

посред песни,

стига се люти!

радост и цветя!

4. Определете рода и числото на съществителните имена в текста. Ако са в ед. число, превърнете ги в мн. число, ако са в мн. число, превърнете ги в ед. число. Обяснете как са образувани съществителните имена в мн. число.

СЕЛСКА ЧЕРКОВА

Всред село ми се издига
бяла черкова висока,
там кандилце едно мига,
влада тишина дълбока.

Но по празници големи
тя все буди, съживява
и клепалото не дреме:
всички люде призовава.

Да се сбират, да се молят
гологлави и смирени,
и свещеник пред престолът
пее господу хваленье.

Иван Вазов

5. Открийте колко са съществителните имена в текста от упражнение № 4. Изберете три от съществителните имена и определете рода и числото им.
6. В кой род и число са съществителните имена? Напишете ги.
Кръст, нос, чаша, прозорец, кърпа, кофа, линия, дърво,
писмо, вода.

ЗАПОМНЕТЕ:

празник, сърце, сватба, женитба, вестник, щастлив.

7. С три от тези думи съставете изречения.

ТЕМА 10.

СОБСТВЕНИ И ОБЩИ НАЗВАНИЯ (ПРАВОПИС)

- ▶ Със съществителните собствени имена назоваваме единични предмети: *имена на хора, държави, села, градове, планини, морета, реки.*

Например:

*Мария, Украйна, Василевка, Болград, Рила,
Черно море, Янтра*

- ▶ Съществителните нарицателни имена служат за общо название на даден вид предмети (книга – на всички предмети книги).

1. Определете видовете съществителни имена в текста – нарицателни и собствени.

Варна е най-големият град в Североизточна България, разположен по бреговете на Черно море и Варненското езеро и е административен център на едноименните община и област. Той е най-големият град в Северна България и по българското Черноморие. Населението на града към 31 декември 2018 г. се изчислява на 336 505 души, което поставя Варна на трето място в България (след София и Пловдив). На територията му са разположени Адмиралтейството на Българската армия.

2. Определете стила на двата текста. Открийте видовете (собствени, нарицателни) на съществителните имена в тях.

Може ли в едно да се сберат планински юг със север, със Сибир Сахара. Виетнам със Огнения път.

(Из Георги Струмски)

Средногорие е система вериги. От запад на изток в нея включват планините: Вискяр, Люлин, Бакаджици и Хисарски възвишения.

(Из учебник по география)

- ▶ Правопис на съществителни собствени имена.
- ▶ Ако втората дума е нарицателно съществително име, тя се пише с малка буква (*Стара планина. Средиземно море*).
- ▶ Ако втората дума е собствено съществително име, тя се пише с главна буква (*Велико Търново. Бели Искър*).

3. Обяснете какви съществителни собствени имена са употребени в текста. Кой от тях са сложни собствени съществителни имена? Защо втората им дума е написана с главна или с малка буква?

Наляво и надясно, по полите на Балкана и на Средна гора и в долината между тях, се тъмнееха, обрасли в плодовити и шумести дървеса и украсени с високи тополи, многочислените цветущи селца, които личеха отдалеч само по белите си нови черковки!...

На юг от светлите зеленини на пашите се лъщеше бистрата като сълза и шумлива Стрема.

(Из Иван Вазов)

4. Намерете на картата на Украйна съществителни собствени имена, с които се именуват села, градове, реки, морета, планини, върхове. Обяснете тяхното написване.

5. Напишете съчинение за пътешествие, което планирате да осъществите по време на лятната ваканция. Какви съществителни собствени имена за единични предмети и лица ще употребите в текста?

ТЕМА 11.

ПРИЛАГАТЕЛНО ИМЕ. РОД И ЧИСЛО (ОБРАЗУВАНЕ НА ФОРМИ, УПОТРЕБА, ИЗГОВОР И ПРАВОПИС). ОБЩА ПРЕДСТАВА ЗА СТЕПЕНИТЕ ЗА СРАВНЕНИЕ НА ПРИЛАГАТЕЛНИТЕ ИМЕНА

► Прилагателното име означава признак на предмет и се открива с въпроси: **какъв?**, **каква?**, **какво?**, **Какви?**

червен молив (цвет) **дълги** крака (размер)
кръгла маса (форма) **малка** дъска (големина)

► Всички прилагателни имена се обединяват в един и същ клас думи.

► Прилагателните имена поясняват съществителните имена:

момче – **хубаво** момче
ябълка – **вкусна** ябълка
ръце – **нежни** ръце

1. Открийте прилагателните имена в стихотворението. Кои съществителни имена се поясняват от тях?

ЧАДЪР

Черен и прашен,
тих и добър,

стои като дядо в къшето – чадър.

Но щом зазвъни по капчуците дъжд,
чадърът се втурва навън изведнъж,
започва да тича над хорските шапки,
бърбори си нещо с дъждовните капки.

Наперен и весел –
същинско момче,
той скача,
макар и с един само крак,
додето небето изчисти се пак.

Черен и скромнен,
забравен от нас,
чадърът се свива
в кьошето тогаз.

Стои мълчалив и прилича на дядо,
но сърцето му, в дръжката скрито, е младо
и щом се обади капчукът: "Зън-зън!",
като малко момче
пак ще хукне навън.

Леда Милева

- ▶ Прилагателните имена се съгласуват със съществителните имена по род (**мъжки, женски, среден**), по число и имат четири форми: бял (**м. р.**), бяла (**ж. р.**), бяло (**ср. р.**), бели (**мн. ч.**).
- ▶ Окончания на прилагателните имена:

м. р.	(няма)	бял
	-и	украински
ж. р.	-а	бяла
	-я	синя
ср. р.	-о	бяло
	-е	краве
мн. ч.	-и	бели

2. Открийте прилагателните имена в текста. Определете рода и числото им. По какво се съгласуват прилагателните имена със съществителните имена?

Сви се малкото птиче-лястовиче в дъното на гърнето и затрепери от студ и мъка. Всички си отидоха. Отлетяха на далечен юг неговите две сестричета. Изгуби се

майчицата му в топлите страни. Кой ще го стопли в тая дъждовна нощ?

(Из Ангел Каралийчев)

3. Докажете, че прилагателното име приема рода и числото на съществителното име, към което се отнася. Определете окончанията на прилагателните и съществителните имена.

ПОЛСКО ЦВЕТЕ

Цвете мило, цвете красно, напои ми земя изпод
кой те тука посади чрез небесната роса.
и полива в утро ясно, Отгледа ме ясно слънце
с твойта хубост наслади? с свойта жива топлина,
"Посади ме Дядо Господ да ме милва твойто лице
со светата си ръка, да те радвам в младина!"

Васил Попович

Правопис на прилагателните имена:

- ▶ При образуване на формите за род и число на прилагателните имена **устен**, **радостен** и т. н. (*устна, устно, устни; радостна, радостно, радостни*) буквата **т** не бива да изпада.
- ▶ Ако прилагателното име в м. р. ед. ч. завършва на **-нен**, в останалите форми за род и число трябва да пишем две букви **нн** (*ценен, ценна, ценно, ценни*).
- ▶ Ако прилагателното име в м. р. ед. ч. завършва на **-ен**, в останалите форми за род и число трябва да пишем една буква **н** (*искрен, искрена, искрено, искрени*).

4. Открийте грешките в прилагателните имена. С три от тях съставете изречения.

Кръсница, весник, студенно, дървенна, камена, болни, госна, щаслив.

Степенуване на прилагателните имена

- ▶ Да степенуваш означава да поставиш прилагателното име в степени за сравнение: **сравнителна** и **превъзходна**.
- ▶ Сравнителната степен се образува с частицата **по-**.
Иван е умен (прилагателното име **умен** е в положителна степен).
Калина е умна (прилагателното име **умна** е в положителна степен).
Никола е по-умен (прилагателното име **по-умен** е в сравнителна степен).
Десислава е по-умна (прилагателното име **по-умна** е в сравнителна степен).
- ▶ Превъзходната степен се образува с частицата **най-**.
Васил е най-умен (прилагателното име **най-умен** е в превъзходна степен).
Йорданка е най-умна (прилагателното име **най-умна** е в превъзходна степен).
- ▶ Могат да се степенуват само качествените прилагателни.

5. Прочетете текста. Има ли в него степенувани прилагателни имена? Обяснете правописа.

Рила и Пирин са най-високите и най-многоводните планини в България. Поради по-голямата им надморска височина температурите са значително по-ниски, а количеството на валежите е по-голямо.

(Из учебник по география)

Глагол – означава действие или състояние на предмет и се открива с въпроси: *какво правя?*, *какво правят?*.

Например:

бягам, рисувам, мечтая, изказвам

► Всички глаголи се обединяват в един и същ клас думи.

1. Открийте глаголите в текста. Определете кои от тях означават действие и кои – състояние.

МАРИЦА

Марице, водице,
отде се сливаш?
Къде отиваш?
Момице, сестрице,
ида от Рила,
планина мила,
оттам извирам,
потоци сбирам,
поя полени
с води студени,
разхлаждам всите
в горещините.

Карам мелници,
нося черници
и все надоле
низ равно поле.
При Одрин града
примам Арда,
другарка бясна,
и Тунджа ясна.
Във Бяло море
аз се изливам,
в широко дворъе
аз си почивам.

Иван Вазов

► Глаголът се променя по лице и число.

единствено число

1 лице – аз *пиша*
2 лице – ти *пишеш*
3 лице – той (тя, то) *пише*

множествено число

1 лице – ние *пишем*
2 лице – вие *пишете*
3 лице – те *пишат*

2. Променете глаголите по лице и число:

мия, копая, събличам, работя, бягам, помагам, разказвам, плача, уча, нося.

3. Изпишете глаголите от текста. Определете лицето и числото на глаголите.

На сутринта времето омеква и завалява сняг. От сивото снишено небе се посипват в надпревара дребни снежинки, запчеляват гъсто въздуха и бързо-бързо започват да покриват погрознялата земя с бяла рохкава покривка, девствено чиста.

Селото се потаява, сякаш заспива под нежното копринено шумолене на снежинките.

(Из Елин Пелин)

4. Кои са липсващите глаголи? Напишете ги:

аз пътувам	ние пътуваме	аз играя	ние <input type="text"/>
ти <input type="text"/>	вие <input type="text"/>	ти <input type="text"/>	вие играете
той (тя,то)	те <input type="text"/>	той (тя,то)	те <input type="text"/>
пътува		<input type="text"/>	

5. Напишете съчинение на тема "Зима". Подчертайте глаголите. Помислете защо ги употребихте.

6. Прочетете текста. Извадете глаголите, определете лицето и числото им.

Султанът обичал толкова много Александра Анастасия Лисовска, че в нарушение на всички дворцови и династични правила се оженил според турската традиция и приготвил зестра.

Сватбената церемония се проведе в двореца. Улиците на града през нощта са залети от светлина и хората се забавляват навсякъде. Къщите са окачени с гирлянди от цветя, люлки са инсталирани навсякъде, а хората се люлеят по тях с часове. На стария хиподром бяха изградени големи щандове със

седалки и позлатена решетка за императрицата и нейните придворни. Роксолана с близки дами наблюдаваха оттам турнира, в който християнски и мюсюлмански рицари участваха; музиканти изпълниха пред подиума, дирижираха диви животни, включително чужди жирафи с толкова дълги шии, че стигнаха до небето...

(Из списание)

Зестра (чеиз) – посаг

Според – згідно з ...

Хиподром – іподром

ТЕМА 13.

ГЛАГОЛ **СЪМ**. 4 ФОРМИ: ПОЛОЖИТЕЛНА, ОТРИЦАТЕЛНА, ВЪПРОСИТЕЛНА, ВЪПРОСИТЕЛНО-ОТРИЦАТЕЛНА

- ▶ Глаголът **съм** не означава действие както другите глаголи.
- ▶ Той само определя какъв е предметът и какви са неговите признаци, затова се нарича спомагателен.
- ▶ Глаголът **съм** се променя по лице и число.

единствено число

1 лице – аз **съм**

2 лице – ти **си**

3 лице – той, тя, то **е**

множествено число

1 лице – ние **сме**

2 лице – вие **сте**

3 лице – те **са**

1. Прочетете текста. Колко пъти е използван спомагателният глагол **съм**. Определете лицето и числото му.

МОМИНА СЪЛЗА

Момината сълза е нежно цвете с приятна миризма. Тя е тревисто растение. Има тънко коренище. От него излизат листата и цветоносното тънко стъбло.

Цветовете на момината сълза са на върха на стъблото. Те са бели. Приличат на назъбени камбанки.

положителна	отрицателна	въпросителна	въпросително-отрицателна
Аз съм Ти си Той/тя/то е Ние сме Вие сте Те са	Аз не съм Ти не си Той/тя/то не е Ние не сме Вие не сте Те не са	Аз ли съм? Ти ли си? Той/тя/то ли е? Ние ли сме? Вие ли сте? Те ли са?	Аз не съм ли? Ти не си ли? Той/тя/то не е ли? Ние не сме ли? Вие не сте ли? Те не са ли?

4. Образуйте от положителната форма на глагола **съм** останалите три форми.

Образец: *Аз съм ученик. Аз ли съм ученик? Аз не съм ученик. Аз не съм ли ученик?*

Той е студент. Те са работници. Вие сте добри приятели. То е малко дете.

5. Съставете 5 изречения с различни форми (положителна, отрицателна, въпросителна, въпросително-отрицателна) на глагола **съм**.

ТЕМА 14.

РАБОТА ВЪРХУ ФОРМИТЕ НА ГЛАГОЛНОТО ВРЕМЕ В ТЕКСТОВЕТЕ

► Глаголите от СЕГАШНО, БЪДЕЩЕ и МИНАЛО време имат четири форми:

- положителна;
- отрицателна;
- въпросителна;
- въпросително-отрицателна.

Сегашно време

положителна	отрицателна	въпросителна	въпросително-отрицателна
гледам	не гледам	гледам ли?	не гледам ли?
мисля	не мисля	мисля ли?	не мисля ли?
работя	не работя	работя ли?	не работя ли?

1. Образувайте от положителната форма на глаголите **РИСУВАМ, ПЕЯ, ОТИВАМ** останалите три форми. От кое време са дадените глаголи?

2. Построете правилно изреченията, като попълните празните места.

Аз обичам да помагам на родителите си. А ти да помагаш на родителите си?

Стоян всеки ден прибира в стаята си. Иван прибира всекидневно в стаятата си.

Ние обичаме да играем в компютърни игри. Вие да играете в компютърни игри?

Кои глаголи с техните форми са изпуснати в изреченията?

Бъдеще време

положителна	отрицателна	въпросителна	въпросително-отрицателна
ще гледам	няма да гледам	ще гледам ли?	няма ли да гледам?
ще мисля	няма да мисля	ще мисля ли?	няма ли да мисля?
ще работя	няма да работя	ще работя ли?	няма ли да работя?

3. Прочетете откъса на съчинението на един от вашите съкласници. Изпишете глаголите в бъдеще време с техните форми. Трябва ли да се редактира този текст?

РОЖДЕН ДЕН

Аз се казвам Владислав. През януари ще имам рожден ден. Няма да мисля дълго как ще го празнувам. Когато ще дойде време, веднага ще спланирам празника си. Ще поканя ли всички близки и роднини или ще повикам само приятелите си, трябва вече сега да реша. – Няма ли да питам съвет от родителите си? – ето тази мисъл сега ми е в главата. – Ами, защо и да не! Те никога няма да посъветват за лошо.

4. Запишете три глагола в бъдеще време в четирите им форми.

Минало време

положителна	отрицателна	въпросителна	въпросително-отрицателна
гледах	не гледах	гледах ли?	не гледах ли?
мислих	не мислих	мислих ли?	не мислих ли?
работих	не работих	работих ли?	не работих ли?

5. Прочетете по двойки диалога на Юлия и Валерия. Изпишете глаголите в минало време в употребените им форми. Какви още глаголни времена в техните форми срещнахте в текста?

– Валерия, ти гледа ли вчера в 12.00 часа мултфилми?

– Не. Защо питаш?

– Не мислех, че ти не гледаш в това време телевизия?

– Телевизия в същото време гледах, ала ти ме питаш не гледах ли мултфилми?

– Ами, какво тогава гледа?

– Ела утре у нас към 11.00 часа и аз ще ти покажа какво гледам.

ТЕМА 15.

ПОВЕЛИТЕЛНО НАКЛОНЕНИЕ НА ГЛАГОЛА

Повелително наклонение – извършването на действието зависи от волята (*желанието, молбата, заповедта...*) на говорещото лице.

Например:

пиши – пишете, не пиши – не пишете – недей писа – недейте писа – недей да пишеш – недейте да пишете.

1. Прочетете текста.

Таксито излетя и понеже беше много по-бързо от стрелите, които ги преследваха, скоро се намери въвн от опасност.

– Изглежда, и вие не сте много опитен в междузвездното пространство – забеляза Пепино.

– Добре, но мислете правилно.

– Гледайте си колата – измърмори пътникът. – За другото мисля аз.

– Дявол да го вземе, пак сгреших! – викаше пътникът, като си скубеше косите със своите двајсет и четири пръста. – Да тръгваме обратно!

– А, не, благодаря! – възкликна шофьорът и скочи на земята. – Аз съм си добре тук. Ако искате, вземете колата...

(Из Джани Родари)

Напишете глаголите и ги преобразувайте в повелително наклонение.

2. Прочетете текста.

An illustration of a kitchen scene. At the top left, there is a rolling pin on a piece of dough. Below it are two eggs. In the center, there is a whisk in a bowl containing a yellow mixture. The background is a light yellow wall with a checkered pattern. The text is on a yellow sticky note with red corners.

В дълбока купа счупват яйцата.
Разбиват се със солта.
Добавя се с бъркане млякото.
Постепенно се прибавя брашното и се бърка до получаване на хомогенна смес.
Добавя се 1-2 супени лъжици олио.

Изпишете глаголите и ги преобразувайте в повелително наклонение.

3. Работете по модела.

Тази информация е за Вас.

Баницата е готова. /ям/

Божурът е за Вас. /взема/

Вратата е отключена. /заклуча/

Прочетете я!

■ я!

■ го!

■ я!

4. С глаголите от повелително наклонение *не излизай, дай, чакай, не донасяй* съставете изречения.

5. Съставете диалог на тема "В магазина", използвайки повелителното наклонение на глаголите.

ТЕМА 16.

ЧИСЛИТЕЛНО ИМЕ. БРОЙНИ И РЕДНИ
ЧИСЛИТЕЛНИ ИМЕНА. ФОРМИТЕ
НА РЕДНИТЕ ЧИСЛИТЕЛНИ ИМЕНА.
УПОТРЕБА НА ЧИСЛИТЕЛНИТЕ ИМЕНА
ОТ 1 ДО 100

Числително име – показва количество или ред на предметите.

Видове числителни имена:

Бройни – означават количество, отговарят на въпроса *колко?* (едно, две, пет, петнайсет (петнадесет)).

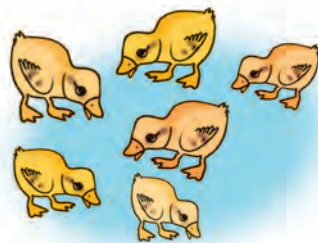
Редни – означават реда на предметите, отговарят на въпроса *кой по ред?* (първи, трети, трийсет (тридесет) и шести).

- ▶ Редните числителни имена се изменят по род и число. Бройните числителни имена не се изменят по род и число (изключение – *едно, един, една, едни, две, два*).
- ▶ Форми на числителните редни имена за **ж.р.**, **ср.р.** и **мн.ч.** се образуват със същите окончания както и прилагателните имена.

1. Прочетете текста.

ДИВАЧКА

Една бяла гъска стои под салкъма и дреме на един крак. Дванадесет часа е, слънцето вече е високо и припича. Това е първата пролетна горещина – навред е зелено, а въздухът е тежък. Слънцето гори.

Гъсокът наблюдава с едно око нагоре, отново застава на един крак и задрямва. Прави го вече за четвърти път.

Галунка излезе на двора и пет кокошки се втурнаха към нея. Но се случи тъй, че два дни Галунка не пусна гъската. На третия ден отвори вратата. Пред нея наизскочиха десетина патета – жълти и пухкави.

(Из Йордан Йовков)

Определете вида на числителните имена.

2. Определете рода и числото на числителните имена.

И така, вървахме ние двамата
аз – малкият, тя – голямата
и изведнъж – невероятна гледка:
три патета на моторетка!
Първото беше със жилетка,
второто – с пуловер сложна плетка,
третото – със гарсонетка.

Стефан Цанев

3. Прочетете текста.

Смята се, че първото околосветско пътешествие е направено от Магелан... През 1522 година малък кораб на име "Виктория" влязъл в испанското пристанище Севиля. Това бил един от петте кораба под командата на Магелан. Корабът бил в жалко

състояние и осемнадесетте мъже на борда едва се държали на краката си. След третата година плаване само те останали живи от общо двеста шестдесет и пет мъже.

(Из списание)

Определете и изпишете в два реда количествените и редните числителни имена.

4. Произнесете на глас числителните имена от 1 до 100. С някой от тях съставете изречения.

5. Отговорете писмено на въпросите. Напишете числата с букви и цифри.

На коя дата имаш рожден ден?

Колко сте ученика / ученички в класа?

Кой пореден номер си ти по чин?

Кой пореден номер е твоят приятел / твоята приятелка по чин?

От колко човека се състои вашето семейство?

Изяснете правописа на числителните имена.

6. Съставете диалог на тема "Моят режим на деня", като употребите числителни имена.

ТЕМА 17.

МЕСТОИМЕНИЕ. ЛИЧНИ МЕСТОИМЕНИЯ

Местоимение – клас думи, които се употребяват вместо съществителни, прилагателни и числителни имена.

► Местоимението няма собствено речниково значение. То изразява значението на думата, която замества.

Лични местоимения – думи, които заместват имена на лица и предмети.

- Личните местоимения могат да се използват за замяна на повторно употребени думи.

Лично местоимение

Единствено число	Множествено число
<p>аз</p> 	<p>ние</p>
<p>ти</p> 	<p>вие</p>
<p>той тя то</p> 	<p>те</p>

1. Прочетете текста.

Странният човек не можеше да се успокои.

– Няма да ти кажа! – отвърна той. – И ти си от тези противници на хармонията, от тези врагове на небесните съзвучия!

Сега пък Росето се обиди.

– Ти си противник! Ти си враг! – викаше то. – И аз няма да играя с тебе! Ако искаш да знаеш, аз ще си отида отук! И вие ще плачете за мен!

(Из Валери Петров)

1. Кои имена заместват местоименията в изречението:
И аз няма да играя с тебе!
2. За един и същ герой ли се отнасят местоименията *аз – мен?*
3. Препишете местоименията, заместващи имената на *Росето* и *Странния човек*.

2. Попълнете празните места с лични местоимения.

Тази сутрин станах рано. Мама ме попита:

– ли ще събудиш брат си? също трябва да стане рано.

Съгласих се, а отиде да направи закуската. Котето се събуди последно.

3. Прочетете текста. Кои думи от едното изречение се повтарят в следващото?

Някога в едно село живеела хубава мома. Момата се казвала Богдана. Богдана била единствена дъщеря на родителите си. Родителите ѝ не я научили да се труди. Майка ѝ цял ден работела вкъщи, а Богдана се разхождала и нищо не правела.

(Из народна приказка)

Заменете повтарящите се думи с подходящи лични местоимения. Препишете текста.

4. В кое изречение личното местоимение е използвано за разговор с близък човек. В кое изречение личното местоимение е използвано в разговор с непознат човек.

- Ти отиваш ли на кино?
- Вие отивате ли на кино?
- Ти ли си изгубил този молив?
- Вие ли сте изгубили този молив?

Кое е личното местоимение за учтивост?

5. Прочетете стихотворението.

КРИЕНИЦА

Аз съм тук, аз съм там, тя е тази и онази,
но къде съм, сам не знам! тя ми казва: щом си сам,
Странна песничка е тази, ти си тук, ти си там.

Кръсто Станишев

Извадете и запишете личните местоимения. Определете числото им.

6. Работа в групи. Съставете изречения с личните местоимения:

1 група – аз, ние;

2 група – ти, вие;

3 група – той (тя, то), те.

ТЕМА 18.

ПРИТЕЖАТЕЛНИ МЕСТОИМЕНЕНИЯ

Притежателни местоимения – заместват име на лице или предмет, на което принадлежи даден предмет. Те имат кратки и пълни форми, сменят се по лице и число. Пълните форми се изменят в 3 л. ед. ч. и по род.

► Притежателните местоимения се членуват като прилагателните имена: *мой – моя, моят; моя – моята, мое – моето, мои – моите.*

Притежателни местоимения

Ед.ч.	Мъжки род	Женски род	Среден род	Множ. число	Кратка форма
1 лице	мой	моя	мое	мои	ми
2 лице	твой	твоя	твое	твои	ти
3 лице	негов неин негов	негова нейна негова	негово нейно негово	негови нейни негови	му й му
Мн.ч.					
1 лице	наш	наша	наше	наши	ни
2 лице	ваш	ваша	ваше	ваши	ви
3 лице	техен	тяхна	тяхно	техни	им

1. Прочетете откъса със заклинанията от "Легенда за рома" и помислете кои заклинания са на цар Баба и кои – на царица Дай.

Ром – синът на цар Баба и царица Дай нарушил предначертаната му от боговете съдба и избягал при хората, където се влюбил в чудно красива девойка. Цар Баба бил разярен от непокорството на сина си, а царицата – притеснена за детето си. И двамата изричали заклинания за влюбените.

– И никога да няма място под слънцето за тях и поколенията им наред.

– И хубаво да пеят, и най-хубавите танци да са техни.

– Орисах ви аз, царят на орисниците, знайте, че моята любов ще ви закриля по вашите пътища тежки, че всеки дъжд са моите сълзи, че слънцето е моята усмивка, навсякъде ще бъда с вас.

1. За кого са предназначени заклинанията?

2. Запишете в две колонки личните и притежателните местоимения.

3. Прочетете текста, като вместо притежателните местоимения използвате съответната дума, която заместват. Кой от двата варианта ще предпочетете и защо?

2. Запишете изреченията. Подчертайте в тях притежателните местоимения.

Моята майка се казва Ирина.

Хубаво си, отечество мое!

Нашата къща е модерно обзаведена.

Твоята сестра е много добро момиче.

3. Редактирайте текста.

Мойте родители са много хубави хора. Миналата година те построиха нашта къща. Прозорчето на моя стая излиза към пътя. Наша двор е голям и светъл. Обичам мойто семейство и родното си дворче.

От коя част на речта са думите, в правописа на които са допуснати грешки?

4. Работа в групи. Подредете думите в изречения.
- 1 група – учебници, Моите, са, не, запазени, много.
 2 група – клас, Вашият, подготви, ще, танц, един.
 3 група – Нашите, приятели, общи, хубави, хора, са.
5. Към притежателните местоимения **МОЕ, ТВОИ, НЕГОВА, НЕИН, ВАША** подберете съществителни имена.
6. Запишете три изречения, използвайки притежателни местоимения. Подчертайте местоименията в изреченията.

ТЕМА 19.

ВЪПРОСИТЕЛНИ МЕСТОИМЕННИЯ

Въпросителни местоимения – заместват имена на неизвестни лица и предмети, признаци и числа, когато питаме за тях.

Например:

за лица (*Кои са те?*);

за предмети (*Кое, какво или що) считате за важно?*;

за признаци (*Какви са намеренията на...?*);

за притежание (*По чия заповед...?*);

за количество (*Колко книги сте прочели?*).

Въпросителни местоимения

Вид	М.р.	Ж.р.	Ср. р.	Мн.ч.
Лица предмети	кой	коя	кое	кои
Признаци	какъв	каква	какво	какви
Притежание	чий	чия	чие	чий
Количество	колко (колцина – за лица)			

1. В кой ред всички местоимения са въпросителни? Напишете ги и съставете с тях изречения.

- а) МОИТЕ, аз, онези;
- б) чия, колко, какви;
- в) такъв, ние, моя;
- г) той, чий, наш.

2. Прочетете изреченията. Подчертайте въпросителните местоимения в изреченията.

Чия е тази чанта?

Кой ще отговори на поставения въпрос?

На кого да предам рисунката си?

Кого ще представят днес на събранието?

3. Препишете изреченията в тетрадките си и попълнете празните места с подходящи въпросителни местоимения.

На улица се намира училището?

Пред кабинет стоят тези хора?

При лекар сте ходили днес?

През дни от седмицата в магазина докарват плодове и зеленчуци?

специалност си избра тяхната дъщеря?

4. Образувайте правилната форма на въпросителните местоимения, поставени в скоби.

На (кой) да помогна да занесе книгите в библиотеката?

Всички се интересуваха (чий) са тези книги?

Разбра ли (кой) ще дойде днес у нас на гости?

Тя си мислеше (чий) ли е това малко котенце?

5. Отговорете на въпросите, като използвате думите отдясно.

С кого говориш на пътя?

от приятелката си

От кого взе тази тетрадка?

с братовчеда си

За кого купиха подарък децата?

при баба си

При кого са на гости Милена и Никола?

на директора

На кого дадохте молбата?

за майка си

Запишете въпросите в тетрадките си и отговорете на тях.

6. Редактирайте изреченията.

Аз не зная на кой е тази химикалка. – От кой получи писмо? – В чий поле влезли овцете? – Каква ябълки обичате?

ТЕМА 20.

ПОКАЗАТЕЛНИ МЕСТОИМЕННИЯ

Показателни местоимения – посочват лица и предмети, техните признаци за качество и количество, като заместват прякото им назоваване.

Вид	М.Р.	Ж.Р.	С.Р.	МН.Ч.
За посочване на близки лица и предмети	ТОЗИ	тази	това	тези
	ТОЗ	таз	туй	тез
	ТОЯ	тая		тия
За отдалечени лица и предмети	ТНЗИ	онази	онова	онези
	ТНЯ	оназ	онуй	онез
		оная		ония
За признаци	такъв	такава	такова	такива
	инакъв	инаква	инакво	инакви
	онакъв	онакава	онакова	онакива
За количество	толкова (толкоз) – за ед. и мн. ч.			

1. Работете по модела.

Тя иска една книга.

Дайте ѝ тази книга.

Ние искаме една бутилка олио.

Дайте ни бутилка

Вие искате един сладкиш.

Вземете сладкиш

Той иска една баница.

Дайте му баница

Те искат един сладолед.

Дайте им сладолед

2. Разгледайте изреченията, в които са употребени показателни местоимения. За кой вид общуване са подходящи?

Наш Йочо туй, наш Йочо онуй... Че като му дали стихотворението да го учи, затворил се в новата стая и до тъмно чел; че как още на втория ден го научил цялото и го казал пред всички след вечеря.

(Чудомир "Вечеринка")

3. Препишете изреченията. Подчертайте показателните местоимения, определете вида, рода и числото им.

Тези деца са много малки.

Тази жена не я познавам.

Този чадър е счупен.

Това дете чака майка си.

Тези хора закъсняват на работа.

4. Работете по модела.

Тези бисквити са сухи.

Тази маса е счупена.

Пред този човек стои друг човек.

Тези картички са малки.

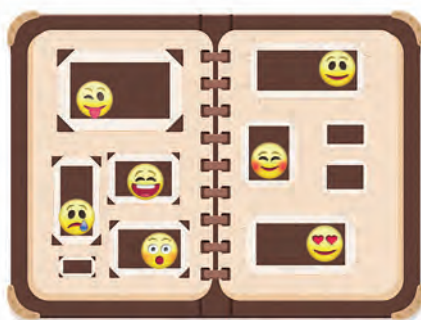
Дайте ми ония бисквити.

Седнете на маса.

Наредете се пред човек.

Дайте ми от картички.

5. Съставете текст на тема "Моят детски албум", като използвате показателни местоимения.

6. Изберете си по едно показателно местоимение и съставете с него изречение.

ТЕМА 21.

ПРЕДЛОГ. ПРЕДЛОЗИТЕ *С/СЪС, В/ВЪВ*. ИЗГОВОР И ПРАВОПИС. УПОТРЕБА И ПРАВОПИСАНИЕ НА ЧАСТИЦИТЕ *ЛИ, ЩЕ, НЕ, ДА*

Предлог – част на речта, която стои пред съществителни имена и местоимения и показва отношението им към други думи в изречението.

- ▶ Ако думата започва с буква *в* или *ф*, пишем *във*.

Например:

във вазата, във фурната, във ваната, във фунията

- ▶ Започва ли думата с буква, различна от *в* или *ф*, пишем *в*.

Например:

в гората, в стаята, в училището.

Частича – част на речта, с помощта на която се образуват нови думи или граматични форми на думите.

- ▶ С частицата *не* се образуват думи с противоположно значение.

Например:

*може – не може, искам – не искам,
трябва – не трябва.*

- ▶ Тази частица се нарича отрицателна и винаги се пише отделно от глаголите с изключение на глаголите, показващи недостатъчно качество.

Например:

недояждам, недовиждам и др.

- ▶ И слято с имената: *нещастие, недоволство, неизвестен*.
- ▶ Частицата *ще* образува формите за бъдеще време.

Например:

ще дойда, ще приключа, ще пробвам.

- Частицата *ли* служи за питане.

Например:

идваш ли?

- Частицата *да* определя различни значения на изреченията.

Например:

в изречението *Да, идвам с теб* – изразява потвърждение.
В изречението *Да не тръгваш вече?* – изразява съмнение.

1. Вместо поставете предлозите *със* или *с*, *във* или *в*.
Запишете изреченията.

От София до Виена пътувахме самолет.

Всички се качиха влака и си заеха местата по купените билети.

Той ще пристигне вечерния автобус.

След два часа ще бъдем Велико Търново.

Влакът се движи закъснение.

2. Съставете изречения със словосъчетанията *влизам във водата*, *слагам в гардероба*, *чай със захар*, *с големи крачки*, и ги запишете в тетрадките си.

3. Редактирайте текста.

Решихме със приятелката ми да идем във гората. Излязохме от къщи със ранното слънце. Във зелената хладна

гора ни посрещнаха ранобудните птичета. Бяхме учудени със красотата и чистотата на гората. Намерихме едно необикновено място, което беше препълнено със черни къпини и сладки малини. Беряхме и си ги слагахме в кошничките. До вечерта те бяха препълнени не само с ягоди, а и с цветя и гъби. Това беше незабравим и интересен ден.

4. Изпишете частиците от текста.

КЪЩИЧКА ПОД СНЕГА

Дойде есента. Заваляха дъждове. Задухаха ветрове. На заека му омръзна да студува. Доця му се под покрив да живее.

Тръгна из гората да дири подслон. Почука на кората и попита:

– Живее ли някой тук? Аз търся дом!

Отвори се една вратичка. Показа се главичка. Катерицата помисли и каза:

– Направи си в дъба къща. Ще ми станеш съсед, ще живеем в дружба занапред!

(Из Емилиян Станев)

5. Вместо поставете липсващите частици.

Отиваш днес на кино?

Утре имам рожден ден.

 , и аз също обичам сладолед.

 трябва само да се говори, а трябва да се прави.

6. Препишете, разкривайки скобите.

Той (не) може да излезе в момента.

(Не) трябва да му се карате.

Седя на последния чин и (не) довиждам какво се пише на дъската.

Това (не) щастие ги постигна миналата година.

Този герой остана (не) известен и до днес.

- Думата състои от **корен, представка, наставка, окончание.**

Корен – основна част на думата, носи значението ѝ.

Например:

*род – родина – народ – роден;
път – пътник – попътен – пътешествие (сродни думи)*

- С един и същ корен могат да се образуват думи, които се отнасят към различни части на речта.

Например:

звън, звънец, звъни, звънлив.

Представка – част на думата, която стои пред корена. Най-често използваните представки са: *раз-, из-, без-, от-, до-, пред-, над-, зад-, пре-, с-* и др.

Например:

*разказва, излети, отлети, долети, надпише, задмине,
препише, изплува, погали.*

ВАЖНО!

- Представките *раз-, из-* и *без-* се пишат винаги със **з**.
► Представките *пред-, над-* и *под-* се пишат винаги с **д**.

Например:

разходя, изпея, бездомен, предвидя, надскоча, подскоча.

Наставка – част на думата, която стои след корена и служи за образуване на нови думи. Най-често използвани наставки са: *-ар, -ач, -ец, -тел, -ник, -ище, -ен, -ив* и др.

Например:

*ключар, готвач, летец, учител, ученик,
летище, дървен, игрив.*

Окончание – част на думата, която стои в края на думата и уточнява лице, число, време, род...

Например:

ходя – *ходи* – *ходите* – *ходят*.

1. С корена **слаб**, **жар**, **сън** съставете нови думи. Запишете ги в тетрадките си.

2. Запишете думите и им сложете ударението.

Пътничка, пътечка, пътен, пропътува, отпътува, препътува.

1. В кои думи ударението пада върху корена?
2. Можем ли да сгрешим в правописа им?

3. Вместо поставете представките в думите.

Илия готви на обед вкусна супа.

С двете магарета момчето карало много дърва.

Никой не можал да дели правилно орехите.

Лястовичката несла храната на враната.

4. Добавете наставки на думите в изреченията.

-ЕЦ Човекът, който лови риба, е риб.

-АЧ Човекът, който ходи на лов, е лов.

-АР Човекът, който мете, е мет.

5. Определете наставките в думите.

Работен, работлив, работник, рибен, писач, учител, котак, хремав, слънчев, слънчаса, розов, блатист, рибарче.

Колко са наставки в думата **рибарче**.

6. Редактирайте текста.

Някога петлите била мълчалива птици. Лягали си вечер рано и се събудал, като изгреело слънцата. Живеел си тихо и спокойно и ако не била буйната им опашки и червеният гребени, трудно би било да ги различиш от кокошките.

В коя част на думите са допуснати грешки?

ТЕМА 23.

СРОДНИ И ПРОИЗВОДНИ ДУМИ

Сродни думи – думи, които имат един и същ корен и са близки по значение.

Например:

стар – старец – остарява;

чист – изчистя – чистота.

- ▶ С помощта на сродните думи проверяваме правописа на гласните: **спортѝст – спорт, спѝртен;**
младћж – млад, млћдост.

Производни думи – думи, които са образувани с помощта на наставки и представки.

Наприклад:

гумен, гуменка (от гума);
ученик, учебник (от уча);
дядовци (от дядо).

1. Открийте сродните думи в текста. Изпишете ги и открийте корена им.

Сгушена в гористата долина над селото, карана от водите на дълбока вада, отбита от голямата река, воденичката работи сто и петдесет години непрекъснато и неуморно.

– Ще поработя още малко – казваше тя на водата, която я караше – имам още сили.

Но случи се, че умря последният воденичар и нямаше кой да го замести. Занемя воденичката и запустя.

(Из Елин Пелин)

2. С корените **уч**, **каз**, **къщ** съставете сродни думи. С една дума от всеки корен съставете изречения.

3. Коя дума е излишна?

море – морски – уморен;
вода – воден – водя;
мраз – омраза – мразовит.

4. Образувайте думи с:

представките **на-**, **по-**;
с корените **род**, **цар**;
с наставките **-тел**, **-ен**.

5. Изпишете думите, които отговарят на схемите:

┌	—	^
Представка	Корен	Наставка

а) разпея;	в) учител;
б) народен;	г) пътник.

—	^	^
Корен	Наставка	Наставка

а) научен;	в) понауча;
б) уча;	г) учителка.

6. Запишете реда с думите, в който всички думи са производни.

- преразказвам, учител, ум;
- изследвам, преподавател, сговор;
- разказ, нощ, прочета.

ТЕМА 24.

ФОНЕТИКА. ЗВУКОВЕ И БУКВИ. ИЗГОВОР И ПРАВОПИС

Фонетика – наука, която изучава звуковете на езика.

- ▶ Думите се състоят от звукове.
- ▶ Звуковете са гласни и съгласни.
- ▶ Буквата е писмен знак на звука.
- ▶ Звуковете се изговарят и се чуват.
- ▶ Буквите се пишат и се четат.

Звукове	
гласни	съгласни
[а] [о] [е] [ъ] [у] [и]	[р] [л] [м] [н] [й] [б] [в] [г] [д] [ж] [з] [дж] [дз] [п] [ф] [к] [т] [ш] [с] [ч] [ц]

1. Прочетете думите в обикновен и обратен ред. Напишете ги.

ЛАК

ЛОВ

КОС

ОСЕМ

ЛЕБЕД

ПОТОП

С една от думите съставете изречение.

2. Колко букви и колко звука има в думите? В кои думи кои букви означават по два звука?

Шипка – щипка

Анка – Янка

бой – боя

3. Открийте в гатанките думите, в които има разлика между броя на звуковете и броя на буквите. Защо?

На дървото – малка къща,
свежо клонче я прегръща,
в нея песнопойка мила
рожбите си приютила.

Що е то?

?

Зная аз един юрган,
що покрива цял Балкан
и нивята, и полята,
улиците и къщята.

Що е то?

?

4. Кои са думите? Коя е излишната буква във всяка от тях?
Напишете ги.

коштка

палтон

лодика

звънлец

гривнат

топака

легало

мишкла

5. Вместо **■** поставете липсващата буква.

Едно врем**■** и птицит**■** пра**■**али децат**■**
си да уча**■** с**■**що като хората**■**. Те си има-
ли сво**■** учили**■**а. Там малките пти**■**ета
се учили как да хв**■**рчат по-б**■**рзо, как да

си намира **а** храна, как да си вия **а** гне **а** да – и вси **а** ко, каквото им трябвал **а** в живота.

6. Прочетете съчинението на Мирослав. Редактирайте го.

Учителят ни каза, че няма ништо по лесно от това, чувек да казва истината. Защото тя не се исмисля кату лажата. Значит и най гулемият глопак можи да казва истинъта. А пак за лъжата трябва да имащ ум.

ТЕМА 25.

ОБЩО ПОНЯТИЕ ЗА ЗВУКОВИТЕ ПРОМЕНИ. ИЗГОВОР И ПРАВОПИС НА НЕУДАРЕНИТЕ ГЛАСНИ В ДУМИТЕ

Гласни звукове – съдържат глас.

► Българският език има шест гласни: **а, е, и, о, у, ъ**.

Широки гласни – изговарят се с широк отвор на устата.

Тесни гласни – изговарят се с тесен отвор на устата.

**Широките и тесните гласни
се противопоставят по двойки:**

широки	[а] [о] [е]
тесни	[ъ] [у] [и]

► В последната сричка на думата пишем **а**, ако гласният звук се запазва.

Например:

бухал – бухали, пъргав – пъргави.

► Ако гласният звук изпада, пишем **ъ**.

Например:

мисъл – мисли, топъл – топли.

- Гласният звук в неударена сричка не се чува ясно и може да се сгречи при писане. За да сме сигурни, търсим дума за проверка, в която той е в ударена сричка и се чува ясно.

Например:

царѝца – цар, царски; родѝна – рѝд, рѝден.

- Ако няма дума за проверка, правим справка в правописния речник.

1. Изговорете думите. Как се изговарят широките и тесните гласни в ударени срички, а как – в неударени? В кои срички те запазват звученето си, а в кои могат да го променят?

скалѝ

мѝлѝк

купѝвам

врѝме

гѝрдо

зѝлен

2. С кои думи проверяваме пропуснатите гласни? Напишете думите.

Чѝсовник, кѝщурка, кѝтарак, обѝщар, бѝксьор.

3. Прочетете текста.

ДЪРВЕТАТА И ГОРИТЕ

В северните краища зимата е дълга и **студена**. Дърветата вечно са **зелени**. Техните листа не окапват. В страните с по-мек климат през зимата листата на повечето дървета изсъхват и падат. **Горите** осигуряват подслон и храна на животните.

(Из "Моята първа енциклопедия")

Препишете думите, които са отбелязани с черно и им намерете думи за проверка.

4. Вместо **■** сложете **а** или **ъ**, като проверите правописа на думите от мн.число.

Кръг**■**л, каз**■**л, лъг**■**л, лек**■**р, бод**■**р, свет**■**л, бръмб**■**р.

5. Редактирайте текста.

ЗДРЪВЕЙ!

Вчера с мама учихме по български език. Тя ми обясняваше какво е одарение, къде се поставя в думата и какъв е пръвописът на гласните звукове в одарените срички. Затова реших да ти напиша това писмо. Моля, помогни ми! Къде е одарението в думите вълна и зърна?

Чакъм да ми отговориш бързо, защото мама ще се прибере в 20:00 чъса.

Поздрави, Петер

6. В кой ред има думи с неударена гласна, които се проверяват в правописния речник?

1. рибар, сладкар;
2. замък, съкровище;
3. купувам, спортувам.

Беззвучни съгласни – съдържат само шум ([с], [ш], [п], [т], [к] и др.).

Звучни съгласни – съдържат шум и глас ([з], [ж], [б], [д], [г] и др.).

Повечето от звучните и беззвучните съгласни се противопоставят по двойки:

звучни	[б] [в] [г] [д] [ж] [з] [дж] [дз]
беззвучни	[п] [ф] [к] [т] [ш] [с] [ч] [ц]

- ▶ Съгласните [р], [л], [м], [н], [й] са само звучни и нямат съответни беззвучни.
- ▶ Съгласната [х] е само беззвучна и няма съответна звучна.
- ▶ Звучните съгласни [дж], [дз] се отбелязват с две букви.
- ▶ Правописа на думи, които започват на звучен съгласен звук **в**, трябва да проверим в правописния речник.

Например:

в/фслушвам се, в/фключвам се.

- ▶ Правилното писане на съгласен звук в средата на думата проверяваме с дума, в която след него има гласен и той се чува ясно.

Например:

обувка – обувам, обувен; почивка – почивам, почивен.

- ▶ Ако няма дума за проверка, правим справка в правописния речник и запомняме как се пише думата.
- ▶ Правописа на съгласния звук в края на думата проверяваме с дума, в която след него има гласен.

Например:

зъб – зъби, зъбен; бърз – бързи, бързина.

- Думи със струпани съгласни проверяваме чрез дума, в която след тях има гласен.

Например:

вест, вестник – вести; радост, радостно – радостен.

1. Кои съгласни в текста са звучни и кои са беззвучни? Напишете ги. Ако съгласната е звучна, отбележете срещу нея съответната беззвучна. Ако съгласната е беззвучна, отбележете срещу нея съответната ѝ звучна.

ИМЕНА

Името ни отличава.
То и нещо пожелава:
Здравко трябва да е здрав.
Добри добрини да прави.
Веско да е с весел нрав.
С ум да се прослави Слави...

Георги Константинов

2. Проверете правописа на думите в правописния речник.
В/фтикам, в/фторник, в/фгледам се, в/фбивам.
3. Вместо ■ сложете правилната буква и напишете думите.
Гле■ка, коли■ка, карто■ки, мъ■ки, разхо■ка, панто■ки.
4. Препишете текста. Изпишете думите със струпаните съгласни.

ОТЕЧЕСТВО

Хубаво си, отечество мое. Не ще се никога нагледам на божествената хубост на твоята природа. Само твоят образ, мил и величествен, стои неизгладим в душата ми. Малко ли пъти съм се катерил по твоите гигантски планини и съм се чудил и дивил на твоите гори, поля и райски градини!

(Из Иван Вазов)

5. Редактирайте текста и го препишете.

ТРАПЕЗНА ПЕСЕН

Добре, че пишете белешка Самин да дъфчеш мръфка,
с какво и как да се наям. дори и мръвка от фазан,
И не че е задача тешка, е все едно да дъфчеш дъфка,
зер и без вашата белешка и то във нейната калъвка
хладилникът къде е знам. от найлон или целофан.

Марко Ганчев

6. Съставете и запишете кратък текст на тема "Любимата ми играчка". На какви правила по правописа на звучните съгласни имате употребени думи?

ТЕМА 27.

УДАРЕНИЕ. ДУМИ БЕЗ УДАРЕНИЕ

Ударение – една от сричките на думата се изговаря с по-голяма сила на гласа.

Ударена сричка – сричката, върху която пада ударението.

- ▶ Думите без ударение се изговарят заедно с думите пред тях или след тях. Пишат се обаче разделно.
- ▶ Думи без ударение са: *ще, да, ли, съм, си, е, ми, ме, му, го, се, си, но, и, към, за, на* и др.

1. Прочетете текста. На коя сричка пада ударението във всяка дума?

МАМА

По книжки да чета обичам, Ако далеко тя замине,
любими думички да сричам. денят за мене е година.
И мисля си, че друга няма Ни скачам весело, ни пея.
по-сладка думица от "мама". Все чакам писъмце от нея.

Калина Малина

2. Прочетете текста. Поставете ударенията върху думите. Кои думи се изговарят заедно със съседната дума, но нямат свое ударение? Как са написани – слято или разделно?

КОСТЕНУРКА

Костенурката си носи къщичка на гърба. С нея отива където си иска, спи където си иска. Не бърза да се връща вкъщи като нас!

Щом се мръкне, костенурката се скрива в къщичката си и спи. А щом изгрее слънце, къщичката се стопля и костенурката разбира, че е ден, и си показва главичката. Гледа с хубавите си очи и се радва на зелената трева и на цветята.

Дора Габе

3. Изпишете думите без ударение и обяснете как се изговарят и как се пишат.

Ако книгите бяха сладоледи, щях да ги изям с кориците като вафлени фунийки. Това каза момчето, на което никак не му се четеше, и захвърли книгата на леглото. И заспа.

4. Редактирайте изреченията, които са написани от ученик така, както са диктувани. Кой е допуснал грешка: който е диктувал или който е писал?

Той миестар приятел.

Глас впустиня.

Работа нечака.

Нестой до вратата.

Той обича само себеси.

Давашли, щеимаш.

5. С дадените думи съставете изречения. Как се изговарят и как се пишат те?

Ще, съм, към, но, на.

6. Отговорете писмено на въпроса: "Защо трябва да обичаш семейството си?". Разменете си взаимно тетрадките и проверете правилно ли сте написали думите без ударение.

Лексиката изучава думи, които се срещат в езика.

- ▶ Значението на думата е това, което тя назовава.
- ▶ Думите в българския език се делят на еднозначни и многозначни.

Еднозначните думи имат само едно значение.

Например:

елха – иглолистно дърво, което се украсява за Коледа и Нова година;

щъркел – едра бяла прелетна птица с дълги крака и клюн, която гнезди по високи места.

Многозначните думи имат по няколко значения.

Например:

мишка – дребен гризач и мишка – компютърно устройство.

1. Работа в групи. По дадените значения открийте многозначните думи. Съставете с тях изречения.

1. Орган в устата.
Средство за общуване.
Резец на брава за врата.
2. Чертеж на земната повърхност.
Картонче за игра.
Писмен документ.
3. Покой, спокойствие, тишина.
Липса на война.
Договор за съгласие и сговор.

2. Едно и също ли е значението на еднаквите по звуков състав думи в изреченията?

Митко тръгна с косата към полето.

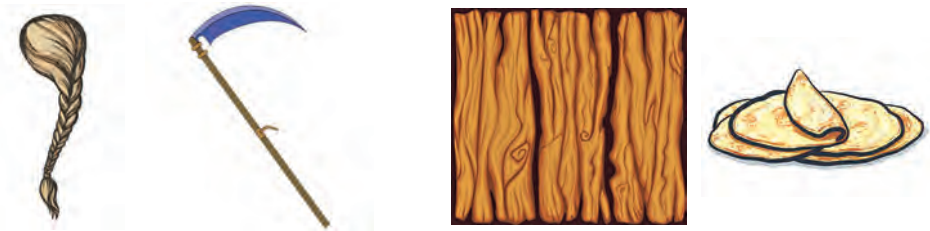
Косата на Тодорка беше дълга и къдрава.

Зайците обелиха корите на дърветата.

Стрина ми Мария бързо разточи корите за баницата.

От какви части на речта са многозначните думи?

3. Обяснете и запишете значението на многозначните думи.

Едното крило на птицата е отпуснато.

Крилото на самолета се наклони.

Кабинетът е в дясното крило на сградата.

4. Разпределете и запишете в два реда еднозначните и многозначните думи.

Месец, гребен, дърво, земя, сграда, стая, грип, книга, мост, град, дъжд, човек, трахея, ток, кръст.

5. Съставете с думите *ключ, пирамида, глава* във всички техни значения по едно изречение.

6. Подчертайте употребените многозначни думи във всяко изречение.

Нашият клас се състои от 26 ученици.

С езика си човек усеща различни вкусове.

Срещу училището започват да строят жилищен блок.

Нос Калиакра се намира в северното ни Черноморие.

- Използваме **пряко значение на думата**, за да назовем предметите ясно и точно.

Например:

златни обици (обици, изработени от злато).

- **Преносно значение използваме**, когато сравняваме обекта с други предмети или явления.

Например:

златно сърце (добро сърце).

1. **Определете значението на думите** *горчиви*, *лети*, *коренът*.

Капките, които пия, за да оздравея, са *горчиви*.

От очите ми потекоха *горчиви* сълзи.

Самолетът *лети* високо в небето.

Мисълта ми *лети*, когато е тихо и спокойно наоколо.

Коренът на дървото съхнеша.

Кой е *коренът* на думата *учен*?

От кои части на речта са дадените думи?

2. Вместо сложете думи с пряко и преносно значение.

Зимният ден е много .

Този човек е със характер.

Плодовете и зеленчуците са здравословна .

Музиката е за душата.

3. Съставете изречения с думите *молив* и *иглика*. Намерете обяснението им в тълковния речник. Колко значения имат?

4. Работа в групи.

1 група. Определете колко значения имат думите *земя*, *звезда*. С първото значение съставете съобщително изречение, а с второто – въпросително.

2 група. Определете колко значения имат думите *ток*, *месец*. С първото значение съставете съобщително изречение, а с второто – въпросително.

5. Разпределете в два стълбеца думите с пряко и преносно значение.

Нощният вятър се стъписа назад, плисна в шубраките на клоните, почна да се киска и се провали в една тиха долчина.

6. В скобите са описани значенията на думите. Прочетете текста, като използвате самите думи. Определете значенията им.

ЯН БИБИЯН

В едно малко градче, при една висока (голямо земно възвишение, което се издига над околната местност), при една голяма (непрестанен голям воден поток, който тече в естествено корито) имаше едно хлапе. Но то не приличаше на другите деца от (голямо селище).

Първо, то никога не вчесваше (съвкупност от косми по главата на човек) си и затова тя стоеше на (част от тялото на човека или животните, където се намират главният мозък, устата, очите, ушите, носът) му чорлава на челото и смачкана отстрани, прилична на изгоряла от (небесно тяло, звезда, която осветява и стопля земята през деня) трева.

Синоними – думи, различни по звуков състав, но близки по значение.

Например:

*приятелство – другарство, хубав – прекрасен,
бутылка – шише.*

Антонимите – думи, различни по звуков състав и противоположни по значение.

Например:

ден – нощ, светло – тъмно, красив – страшен.

1. Прочетете текста. Запишете синонимите в тетрадките си.

С Камен отдавна се знаем.
Дружно й весело живеем.
Аз вървя и той не спира.
Аз се смея, той се хили.
Като плача, той ридае.
И винаги за мене всичко знае.

2. Заменете думите, които са написани по-дебело с черно, с думите: старинни, възрастен, вехта, древно.

Тази дреха е вече **стара**.
Чичо е **по-стар** от татко.
В музея видяхме **стари** вази.
Това е едно **старо** тракийско селище.

3. Работа в групи. Съберете разпокъсаните пословици. Изпишете от тях антонимите.

1 група. Не забравяй старите приятели,
не е приятел на никого.
защото и новите остаряват.
Който е приятел на всички,

2 група. Приятелят
Усмиввай се и имай приятели,
се познава в беда.
мръщи се и имай бръчки.

3 група. Дръж приятелите си близо,
Нямай сто пари,
а враговете си далеко.
а имай сто приятели.

4. Свържете синонимите.

Сичам	багра
рева	скъп
цвят	бягам
рожба	необходим
мил	плача
нужен	чедо

5. Изпишете реда с думите, които са синоними.

1. Страшен, страхлив, страх.
2. Гледам, виждам, съзирам.
3. Добър, добродушен, добрина.

6. Изпишете реда с думите, които са антоними.

1. Спокойствие, мир.
2. Аромат, смрад.
3. Любезен, отзивчив.
4. Тичам, бягам.

7. Към думите бял, нападам, победа, мир, сух подберете антоними. С една двойка антоними съставете изречения.

- ▶ Всеки човек може да измъкне много информация с помощта на речниците.

Речник – книга, в която са събрани и подредени по азбучен ред думите на българския език, за да се използват за справка.

Правописен речник – в него проверяваме правописа на думите.

Например:

*не знаем как се пише **град** или **грат**, **зъб** или **зъп**.
Правилно пишем **град**, **зъб**.*

- ▶ Думите, които започват с една и съща буква, се подреждат в азбучен ред по втората буква. Ако и тя е еднаква, гледат се третите букви и така нататък.

Например:

папагал, парашут, паспорт.

Двуетиков речник – съдържа думи от два езика, като се прави превод от един на друг.

1. В кой речник ще направите справка, ако не сте сигурни или не знаете как се пишат думите:

бисквит(д), шоколат(д), топа(ъ)л, грат(д), ка(ъ)ртина, хубаф(в).

2. С помощта на речника проверете кои са пропуснатите букви. Напишете думите.

Ре■, краси■, мал■к, хля■, жълъ■, сладоле■, к■жух, л■ле, к■лбо.

3. Какво очаква авторът на тази бележка?

*Пиши ми куга е ружденият ти ден,
за да ти купа подарок. Не забрави
да ми кажиш куга трябва да дойда и
на колку часъ.*

1. Какво е най-добре да му подарите?
2. Отговорете му писмено.

4. Преведете от български на украински думите: *покрив, лай-кучка, куче, гора, планина, картоф, богат, страхотен, строя, мисля, нагоре, надолу. Кой речник ще ви помогне в това?*

5. Направете превод на изреченията от украински на български.

Життя квітів починається з пролісків.

Верба – це дивовижне дерево.

Кулінарія – одне з найдавніших мистецтв світу.

Земля – наш спільний дім.

Тематични групи от думи – съвкупност на думи, които се отнасят към една обща тема.

Например:

прасе, котка, куче, крава, овце – домашни животни.

1. Подберете колкото може повече думи, които се отнасят към тематичната група «Обувки». С някой от тях съставете изречения.

2. Към коя тематична група се отнасят думите: *въдица, мрежа, стръв, червей, улов, кука, ухапване*. Съставете разказ на тази тема.
3. Разпределете в три реда думите, като ги отнесете към тематичните групи: *насекоми, риби, птици*.

Пчела, щука, пиле, червей, акула, заек, водно конче, лисица, славей, комар, скакалец, гарван.

4. Съберете думите в тематични групи.

Майка, крава, владетел, калкулатор, сестра, кон, гумичка, молив, прасе, брат, баща, острилка, овца, куче.

5. Работа в групи. Всяка група да запише максимално количество думи в тематичната си група.

<p>1 група. Есен.</p>	
<p>2 група. Зима.</p>	
<p>3 група. Пролет.</p>	
<p>4 група. Лято.</p>	

6. Съставете текст, като употребите в него думи, които да се отнасят към една тематична група на думите.

ТЕМА 33.

ПРЕРАЗКАЗ НА ТЕКСТ. ПОДРОБЕН И КРАТЪК ПРЕРАЗКАЗ

Преразказвам – предавам със свои думи съдържанието на чужд текст (*разказ, приказка, филм, съобщение...*)

- ▶ Преразказът на чужд текст може да бъде **подробен и кратък**.
- ▶ Как се правят тези 2 вида преразкази?

Подробен преразказ – преразказваме подробно съдържанието на чуждия текст (*разказ, приказка, филм, съобщение...*).

Кратък преразказ – преразказваме само главното от съдържанието на чуждия текст (*разказ, приказка, филм, съобщение...*).

1. Прочетете приказката. Работете по редове. Единият ред на учениците да направи подробен устен преразказ, а другият – кратък устен преразказ.

СЛИВИ ЗА СМЕТ

Някой си човек имал син. Когато той пораснал вече за женитба, баща му почнал да мисли как да го ожени за добра мома, тъй че да са си лика-прилика.

Мислил, мислил и най-после измислил. Натоварил една кола със сливи, па тръгнал по селата да ги продава.

– Хайде, давам сливи за смет, сливи за смет.

Жени, моми, баби, булки – разшетали се да метат къщите и да се надпреварят коя повече смет да събере, та повече сливи да вземе... Една носи цял чувал, – друга – пълна престилка...

И човекът събирал смет, давал сливи. Всички доволни и той весел, не може да се насмее и нарадва.

Най-последно дошло едно хубаво момиче. То стискало малко смет в една кърпа.

– Е-е, хубава девойко, много малко си събрала!

За толкова смет какви сливи ще ти дам?

– Донесла бих и повече смет, чичо, но нямаме. И тая не е от нас, дадох ми я съседите, задето им помагах да метат.

Човекът като чул това, много се зарадвал. Такова чисто и работливо момиче, което не държи в къщи смет, ще бъде най-добра къщовница.

И той я поискал за снаха. Оженил сина си за нея и много сполучил.

Народна приказка

Иван и Катя също са прочели тази приказка. Прочетете техните преразкази:

а) Преразказ на Иван:

Един човек си имал син. Когато дошло време за женитба, бащата дълго мислил как да ожени сина си за най-добрата мома на света.

Ето един ден и намислил. Натоварил една пълна кола със сливи и тръгнал да ги продава из селата.

– Хайде, продавам сливи за смет – крещял бащата.

Всички жени и момичета започнали да метат из къщите и дворовете, за да съберат колкото може повече смет за сливи. Носили дори и по цели чували.

Човекът събирал смет и давал сливи. Всички, които спечелвали сливи, били доволни, а мъжът само се смял с тях.

Най-после дошло едно хубаво момиче. То държало в престилчицата си много малко смет и затова било много кахърно.

Като погледнал стопанинът на торбичката, веднага ядосал момичето, че за толкова смет няма да може да даде сливи.

– Искан да донеса и повече, ала нямаме. И тая дори не е от нас. Дадох ми я съседите, защото им помагах да метат – отговорило момиче.

Човекът, като чул това, много се зарадвал. Той веднага разбрал, че такава чисто и работливо момиче ще бъде добра къщовница. Поискал я за жена на сина си и много сполучил.

б) Преразказ на Катя:

Един човек си имал син. Дошло време да го жени. Дълго бащата мислил как да го ожени за добра мома.

Най-после решил да натовари една кола със сливи и да ги продава за смет.

Разшетали се жени и моми по къщите. Носили на стопанина смет, а той за това им давал сливи.

Най-после дошло едно хубаво момиче, което държало в престилката си много малко смет.

– Е, хубаво момиче, за толкова смет какви сливи да ти дам? – попитал мъжът.

– Искан да донеса повече, но нямаме. И тая не е от нас, а е от съседите – отвърнало девойчето.

Човекът, като чул това, веднага разбрал, че това чисто и работливо момиче ще бъде добра къщовница. Поискал я бащата за снаха и много сполучил.

Сравнете преразказа на Иван и преразказа на Катя със самата приказка. Кой от тях е направил подробен преразказ, а кой – кратък преразказ? За да отговорите правилно, ето какво трябва да знаете за двата вида преразказ:

Подробен преразказ:

- ▶ предаваме пълно съдържанието на текста;
- ▶ не трябва да измисляме нови моменти към съдържанието на текста;
- ▶ не трябва да изпускате моменти от съдържанието на текста;
- ▶ включваме подробности от текста;
- ▶ не бива да прибавяме нови подробности от себе си;
- ▶ служим си повече с характерни думи от текста и по-малко със свои думи.

Кратък преразказ:

- ▶ предаваме само главното от съдържанието на преразказвания текст;
- ▶ изпускате неважни моменти от съдържанието на разказа;
- ▶ съкращаваме подробности от текста;
- ▶ служим си повече със свои думи и по-малко с характерни думи от текста.

1. Прочетете изразително на глас басните на Езоп и отговорете на поставените въпроси.

СЕЛЯНИН И ОРЕЛ

Един селянин открил орел, който бил хванат в примка.

Човекът решил, че такава горда птица трябва да живее на свобода и я освободил. Орелът се издигнал в небесата, а сърцето му било изпълнено с благодарност. Скоро се случило селянинът да седне на сянка под някаква стена. Орелът забелязал, че стената всеки миг може да се срути, спуснал се и откъснал кърпата от главата на човека. Селянинът скочил да го гони. Орелът мигом пуснал кърпата. Взел я човекът и тръгнал обратно. Когато стигнал, видял, че мястото, на което седял, е затрупано с камъни от срутената стена. И се замислил, че само благодарността на орела го е спасила.

Който е получил добро, трябва и той да отвърне с добро.

1. Защо селянинът решава да освободи орела от примката?
2. Какво прави орелът за селянина, за да го отблагодари?
3. В какво се заключава мъдростта в баснята?
4. Разкажете за подобна случка от вашия живот.

ХАЙДЕ ДА ИГРАЕМ

Канят се по двама ученици от клас.

Единият мисли какво добро може да направи за другия, а другият – как да му отплати със същото.

ГАРВАН И ЛИСИЦА

Гарван грабнал парче месо и кацнал на едно дърво. Една лисица, като искала да се докопа до месцето, спряла се и захванала да го хвали, че е едър и красив. Добавила, че измежду всички птици на него най приляга да бъде цар; че това щяло да е напълно възможно, стига да имал глас. А той, като искал да ѝ докаже, че имал и глас, като гракнал с пълно гърло, изпуснал мръвката. Лисицата се спуснала, грабнала месото и казала:

– Гарване, ако имаше и разум, нямаше да ти липсва нищо, за да станеш цар на всички птици.

Баснята е подходяща за неразумен човек.

1. Защо лисицата хвали гарвана, че той е едър и красив?
2. Какво иска гарванът да докаже на лисицата?
3. Какво липсва на гарвана, за да може да стане цар на птиците?

ХАЙДЕ ДА РИСУВАМЕ

Колко са епизодите в приказката?

Нарисувайте един от епизодите, който ви хареса най-много.

**ТЕМА
35.**

АНАЛИЗ НА ПРОЧЕТИЯ ТЕКСТ

1. Прочетете текста.

НАЙ-СКЪПОЦЕННИЯТ ПЛОД

Един баща имал трима синове. Един ден ги повикал и им казал:

– Ще дам на трима ви по една торбичка жълтици. Вървете по света и търсете най-скъпоценния плод. Който

от вас ми го донесе, ще му дам половината от богатството си.

Взели тримата синове жълтиците и тръгнали на три страни по света да търсят най-скъпоценния плод.

След три години тримата се върнали при баща си.

– Е – рекъл той, като се обърнал към най-големия си син, – донесе ли ми най-скъпоценния плод?

А той му казал:

– Най-скъпоценният плод, тате, трябва да е този, който е най-сладък. И аз ти купих грозде. От всичките плодове, които ражда нашата земя, гроздето е най-сладкият плод.

– Хубаво си направил, синко – отговорил бащата, – хубав плод си ми донесъл. Ами ти какъв плод си ми донесъл? – обърнал се той към средния си син.

– Татко, аз мисля, че най-скъпоценният плод е този, който най-рядко се намира. Затова отидох в южните страни и ти купих редките плодове, които не растат у нас. Купих ти кокосови орехи, портокали, банани, по малко от всички други редки плодове. Ето ги: избери си, който ти хареса.

– Добре си направил, синко, хубави плодове си ми донесъл. Ще си избира един от тях.

После се обърнал към най-малкия си син:

– А ти, синко, какво ми донесе? Защо се връщаш с празни ръце?

– Вярно е, тате, че аз се връщам с празни ръце. Но парите, които ми даде, не похарчих за скъпи плодове. Аз постъпих, тате, в едно училище. И там учителите и книгите ме учиха цели три години. Плодовете, които набрах, не се виждат, защото те са в сърцето и ума ми. Мисля, татко, че те са също скъпоценни плодове.

Като чул тези думи, бащата се зарадвал и казал:

– Ти си ми донесъл най-скъпите плодове, синко! Ти заслужаваш наградата. Защото няма по-скъпи плодове от тия, които знанието дава на човека.

Българска народна приказка

1. Кои са литературните герои в приказката?
2. Какво поискал бащата от синовете си?
3. Как се справили синовете със заданието на бащата?
4. Кой от тримата получил наградата? Защо?
5. Вие съгласни ли сте с решението на бащата?

ХАЙДЕ ДА ИГРАЕМ

Всички, които желаят да получат роли на героите от приказката, се канят за участие. Избират нужни материали и започват да играят.

ТЕМА
36.

ОБУЧАВАЩ ПИСМЕН
ПОДРОБЕН ПРЕРАЗКАЗ

1. Прочетете текста.

КОГО НАРИЧАТ "ГОРСКИ ЧОВЕК?"

В тропичните гори все още живее човекоподобната маймуна орангутан, което значи "горски човек". Орангутанът е истинският господар на горите по тези места. Той не напада пръв, но ако го нападнат, е много страшен.

Орангутанът не е пъргав. По дърветата се движи бързо, никога не скача от клон на клон, а клекал преминава с лекота от дърво на дърво.

В гората живее на малки групи. Високо по дърветата може да се видят неговите "жилища". Те са подобни на големи птичи гнезда, изплетени от клони и постлани със сухи листа.

Орангутанът се опитомява бързо и свиква добре с човека.

(Из Детска енциклопедия
"Какво знаем за бозайниците")

1. Кого в тропичните гори наричат "горски човек"?
2. Кога е страшен орангутанът?
3. Как се движи той?
4. Как в гората живее това животно?
5. Как се опитомява?
6. Как свиква орангутанът с човека?

ПЛАН

1. Орангутанът – господар на тропичните гори.
2. Орангутанът не е пъргав.
3. "Жилищата" на животното.
4. Опитомяването и свикването на орангутана с човека.

2. Орфографична работа:

Гори – горски, пръв – първи, пъргав – пъргави.

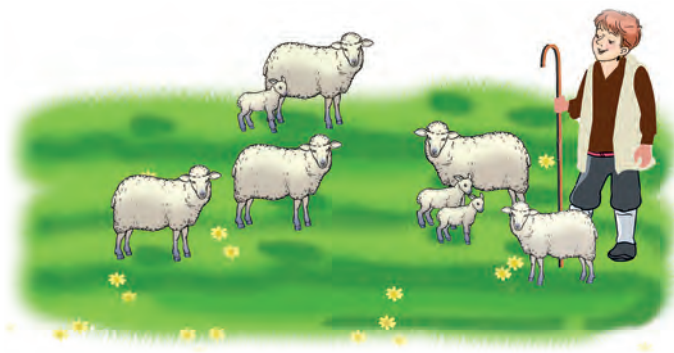
Истински – чистий, недоторканий
Пъргав – швидкий і рухливий
Опитомява – приручати

1. Прочетете още веднъж самостоятелно текста.
2. Направете писмен подробен преразказ на текста по горепосочения план.

1. Прочетете българската народна приказка "Лъжливото овчарче".

ЛЪЖЛИВОТО ОВЧАРЧЕ

Имало едно време едно овчарче, което се мислело за много хитро. То все гледало да излъже съеляните си.

Веднъж, като пасяло стадото си край гората, доскучало му и започнало да вика:

– Помощ! Ей, селяни, вълк ми грабна овца!

Селяните оставили работата си и дотичали при него. Попитали го учудено:

– Къде е вълкът?

Овчарчето се засмяло:

– Ха-ха! Излъгах ви. Само се пошегувах. Селяните се позасмели и си тръгнали. След няколко дни овчарчето пак се разкрещяло:

– Помощ, помощ! Ей, селяни, вълк ми грабна овца. Някой да ми помогне!

Селяните пак се втурнали да помагат и отново се оказало, че овчарчето се шегува.

Не щеш ли, след ден-два по онези места наистина се появил вълк. Нападнал звярът стадото на овчарчето и грабнал най-едрата овца.

Момчето се развикало колкото му глас държи:

– Помощ, помощ! Вълк ми нападна стадото. Някой да ми помогне!

Селяните чули виковете му, но само се позасмели, защото решили, че овчарчето и този път лъже.

Така вълкът спокойно отмъкнал най-едрата овца от стадото.

Българска народна приказка

1. Какво намисли да прави овчарчето?
2. Отзоваха ли се съселяните на лъжата на овчарчето?
3. Защо съселяните не дойдоха на помощ, когато тя наистина трябваше на овчарчето?
4. Съставете план на текста с помощта на учителя ви.
5. Направете устен кратък преразказ на приказката по съставения план.

ТЕМА 38.

МОНОЛОГ

Монолог – изказване на един човек.

► Видове на монолога: *разказ, описание, разсъждение*.

Разказ – последователно се разказва за някаква случка.

Описание – описва се някой предмет, обстановка, картина.

Разсъждение – разясняваме своето мнение по-определен проблем.

Монолог може да бъде:

- разказ на учителя;
- отговор или съчинение на ученика;
- разказ за ваканция, прочетена книга, прогледан филм;
- реч от телевизията и радиото, статиите, вестниците и списанията.

1. Определете кой текст е монолог. Докажете, че именно този текст е монолог.

1.

– Дайте ми един килограм ябълки, но ги увийте всяка поотделно. И два килограма домати, но и тях увийте всеки поотделно... И три моркова... Моля и тях опаковайте поотделно.

– Друго ще искате ли?

– Леща.

– О, не – леща нямаме. Леща изобщо нямаме!

2.

Настъпи зимата. Големи преспи се натрупаха по хребета на планината. Ние стояхме в хижата край зачервената печка и слушахме рева на вилицата. Вятърът въртеше снега. Блъскаше го в прозорчето и свистеше в четирите ъгли на стаята. Хижата потрепваше, стъклата звънтяха.

(Из Емилиян Станев)

1. За какво се разказва в монолога?

2. От кой вид е монолога?

3. Съставете 3-4 изречения на същата тема.

2. Прочетете изразително стихотворението. За кого се говори в текста?

ПТИЧИ ГЛАСОВЕ

Отвисоко нейде глас:

– Чуй ме, чуй! –до теб достига.

– Чуй ме, чуй ме, туй съм аз, чучулига, чучулига!

– Чуй и моето гласче
как звънти като звънче!
Нищо, че, нищо, че
съм на вид като врабче,
да ме бъркаш ти недей:

Чичопей! Чичопей!

– Чуй и мене как току
се обаждам от горицата –
ти по моето "ку-ку"
ще познаеш кукувицата!

Аз открих ти своето име, но къде съм, намери ме!

Валери Петров

ХАЙДЕ ДА ИГРАЕМ

Подгответе се да изпълните стихотворението по роли.
Подберете подходящо озвучаване на изпълнението.

3. Прочетете текста. Направете му устен кратък преразказ. Можете ли да потвърдите, че като преразказахте текста, направихте монолог?

МЪРЗЕЛИВ, НО ДОСЕТЛИВ

Една майка често придумвала малкия си син да става рано, защото ранобудният бива късметлия.

Една сутрин пред изгрев слънце той сладко спял, а майка му стояла над него и думала:

– И-и, синко, стани да видиш колко е мило, колко е хубаво слънчицето, като изгрява. Стани да видиш как птици и хора бързат по своята работа. Стани и ще бъдеш късметлия. Чичовият ти син стана рано и намери пълна кесия с пари...

– Намери я, защото друг е станал по-рано, та я загубил – проговорил сънльо и пак заспал.

Елин Пелин

4. Представете си, че сте на рожден ден у своя приятел. С какви думи бихте го поздравили? Съставете устен монолог-поздрав с 3-4 изречения.

Диалог – разговор на два и повече човека.

- ▶ Диалогът се състои от реплики и думи на автора.
- ▶ Всяка реплика се пише от нов ред и чрез тире.
- ▶ Препинателните знаци се слагат също както при пряката реч, само че диалогът с кавички не се отделя.
- ▶ Диалогът се използва в художествен и разговорен стил.

1. Прочетете текста. Извадете диалога на героите и го изиграйте.

Слязъл Господ на земята и срещнал един ром.

Рекъл му:

– Искаш ли да станеш цар?

– А за децата ми ще има ли хляб? – запитал ромът вместо отговор.

– Ще има, разбира се! – отговорил му Господ.

– А за мен кон ще има ли?

– Да, и кон ще има!

– А каруца ще ми дадеш ли?

– Ще ти дам и каруца.

– Е, щом ще има хляб за децата ми, а за мен – кон и каруца, готов съм да стана цар! – съгласил се човекът.

*Ромска приказка,
преразказана от Йосиф Нунев*

1. За какво разговарят героите в приказката?
2. Какво в живота на рома е по-важно от царската корона?
3. За какво най-напред мисли ромът преди да стане цар?
4. Кога се съгласява ромът да стане цар?
5. От кой стил е този текст?

2. Представете си такава ситуация: вие телефонирате на своя приятел (приятелка), но за съжаление той отсъства вкъщи и слушалката вдига майка му. Как вие ще започнете и ще завършите диалога?

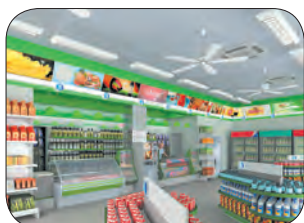
ПРИМЕРЕН ДИАЛОГ

- Здравейте! Извикайте, моля, Никола.
- Ами, той отсъства вкъщи.
- Ако обичате, кажете му, когато си дойде, да ми зателефонира.
- Разбира се.
- Благодаря ви. Извинете за безпокойство.

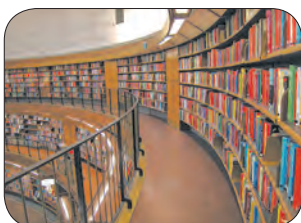

1. От кой стил е този текст?
2. Има ли необходимост да имате телефон?
3. Обичате ли да говорите по телефона?
4. На кого най-често се обаждате по телефона?

3. Работа в групи. Работете по картинките, като съставите диалог по дадената тема.

1 група
"В магазина"

2 група
"В библиотеката"

3 група
"При лекаря"

4. Днес у нас гостуват 2 зайчета. Това са играчки. Когато заспиват децата, те оживяват. Представете си, че сега е нощ и те са живи и говорят. По три реплики, в двойки, запишете измисления разговор на двете зайчета.

Редактирам текст означава извършвам промени в него с цел да го подобря. Всяка промяна в текста се нарича редактиране.

Редактирам – преработвам, преправям.

Да редактирам текста, означава:

- ▶ да поправа допуснати правописни грешки;
- ▶ да заменя ненужно повторени думи с други думи;
- ▶ да поправа неточно употребени думи и изрази;
- ▶ да отстраня излишно употребени думи;
- ▶ да прибавя нови нужни думи;
- ▶ да променя недобре съставени изречения.
- ▶ Когато редактираме текста, правим поправки чрез зачеркване и използване на различни знаци.

Например:

- ▶ една буква се заменя с друга буква: зъ~~л~~**б**, доба~~ъ~~**р**;
- ▶ вмъква се или се добавя буква: чес~~в~~**н**а, мъдрос~~в~~**с**;
- ▶ премахва се излишна буква: праз~~д~~**н**ик;
- ▶ една дума се заменя с друга дума, отстранява се дума, прибавя се дума: Живели едно време баба и дядо. Те си имали внучка.

Тя **б**
✓ **Б**ила много красива.

1. Работа в групи. Редактирайте текста като:

1 група – поправете допуснатите правописни грешки;

Писмото е най-гулямата радост. Не знаеш какво има ф негу и умираш от нетарпение да гу отвориш. А като го прочете Кака, вече знаеш, че Баба ште дойде на гости.

А то значи пълна кошница с череши, пресни наденички, баница и сушени сливи с орехи отвътре.

(Из Дора Габе "Писмо от село")

2 група – заменете ненужно повторените думи с други думи.

Силен нощен вятър огъна клоните на старите дървета. Клоните изпращяха. Гнездото на заспалата птица се наклони. От гнездото едно голокрило птиченце тупна на земята и жално записука. Разтревожена, изхвъркна майката. Майката втурна се да го дири наоколо.

(Из Ангел Каралийчев "В гнездото")

3 група – поправете неточно употребените думи.

Учителят Илия ни поръчи да донесем по едно цвете. Оня божур в средата, най-едрият. Оградили са го с жълта и синя перуника. Под венеца са изнесли образите. Всичко покрай тях свети. Трепти сияние като край запалени свещи.

(Из Георги Мишев "Ореол")

2. Прочетете текста. Можем ли да напечатаме такъв текст във вестник? Защо? Ако не можем, редактирайте го.

РОСА

Цялата поляна е посипана. Ние газим и крака та ни са савсем мокри. Капките на росата са като малки дъгички и цялата поляна лъшти! То е, заштото Слънцето изгря. Щом изгря слънце то, светнаха и цветята. На цветята росата им измила очите, затова подрумчетата гледат весило. Слънцето ги суши.

(Из Дора Габе)

Подрумче – квітка, схожа на ромашку.

1. Каква е темата на текста?
2. Каква е основната му мисъл?
3. Запишете в тетрадката си опорните думи.
4. От кой тип е този текст?

3. Прочетете съчиненията по преживяна случка на Иван и Катя. Какво можете да кажете за техните работи? Редактирайте съчинението, което изисква подобряване.

а) Съчинението на Иван:

През лятото аз и брат ми решихме да отидем на почивка към езерото.

Като пристигнахме, разпънахме си палатката и аз отидох да поразгледам какво става наоколо. Брат ми остана сам и се ядосваше защо не е тръгнал с мен.

Изведнъж над главата му зачурулика някой птичка. Веселата птичка песен го накара да танцува от радост. После птичето се спусна при него и седна на ръката му.

Като ме видя отдалече, подплаши се и изхвъркна към своето гнездо. Брат ми дълго го търси помежду клоните на дърветата, ала не можа да го намери.

Привечер, когато се прибрахме в палатката, брат ми дълго разказва за своята малка приятелка.

б) Съчинението на Катя:

През лято бях на гости у Баба. Тук си имам приятелки. Приятелките ми се казват ирина и елисавета.

Един ден решихме да отидем в планината.

Взехми се кошници те и тръгнахме за малини.

После стигнахме малинака. Малинака беше огромен и малини имаше в изобилие.

Убирахме дълго. Като се уморихме, седнахме да се починем.

Чухме пукот на съчки и някой тежки стъпки.

Изведнъж от крастите се показа една голяма Мечка.

Фукнахме да бягаме и кряскаме. Когато се обърнахме, видяхме как Мечката бягаше нагоре из малинака. Разбрах, че Мечката също се е оплашила от Нас, както и Ние от Нея.

1. Какви видове на редактирането сте използвали?
2. Кое съдържание на съчинението повече ви хареса? Защо?
3. Разкажете за някоя случка от вашия живот.

ТЕМА 41.

ГАТАНКИ

Гатанка – кратко изречение или израз, в който скрито се описва предмет или явление, което трябва да се разпознае.

- ▶ За да е сполучлива гатанката, тя трябва да затрудни събеседника, но в същото време трябва да насочва отговора.
- ▶ Отгатването се смята за проява на мъдрост и съобразителност, затова и в много приказки гатанките са средство да се изпита ума на героя.
- ▶ Наред с народните гатанки има и авторски гатанки.

1. Отгатнете гатанките. Една от тях под диктовка запишете в тетрадките си.

* * *

Ден и нощ превозвам хора,
аз не съм ни влак, ни кораб,
нито лодка със весла.
Имам тежки колела.
Пътят ми е от метал
и не газя сняг и кал.

На гърба си нося лира, но не пея и не свиря.

Що е то?

(Трамвай)

Татко кон ми подари.
Има си крачета три
и копитца – меки-меки.
Може да го язди всеки.
Все го хващам за ушите,
че затрил си е юздите.
Този кон освен това
не пасе трева.

Що е то?

?

(Verlospen)

Литна риба хвърковата
с дълга перка на главата.

Що е то?

?

(Verporen)

?

1. Към коя тематична група на думите се отнасят думите-отговори на гатанките?
2. Какви видове на транспорта вие още знаете?
3. С кой транспорт обичате да пътувате?

2. Отредактирайте гатанката. Дайте нейния отговор.

Без Хора – свят, Гури без дарвета,
Бес къшти – грат, Бесводни мурета.

3. Измислете гатанка-въпрос за някое животно, като започнете с думата "Кой...". Най-сполучливите гатанки запишете в тетрадките си.

ХАЙДЕ ДА ИГРАЕМ

Игра "Ние питаме, вие отговаряте". Работа в групи.
Една от групите задава на другата гатанка, а тя дава отговор на зададената гатанка. После са менят с ролите.
Всяка група трябва да зададе по три гатанки.

Пословица – народна мъдрост, събрана в едно изречение.

Поговорка – устойчив израз с преносно значение, с което се изказва мъдрост, придобита от житейския опит.

- ▶ В пословиците и поговорки е изразена мъдростта на народа. Те се употребяват и във всекидневната реч, и в художествената литература. Най-често се срещат в басните и приказките.
- ▶ Пословиците и поговорките си приличат – те са кратки изрази, които съдържат народна мъдрост.
- ▶ В пословиците мъдростта е изказана със самостоятелни изречения (*Който носи товара, той му знае тежестта*).
- ▶ Поговорките са по-кратки, те нямат самостоятелно значение, а се употребяват само при конкретни случаи, като влизат в състава на друго изречение (*Стиска зъби*).

1. Подредете дадените думи в пословици.

На, учи, зло, книгата, не.

Храни, година, ден.

В, познава, се, приятел, нужда.

1. Как разбирате дадените пословици?
2. Какви пословици сте чували от вашите родители?
3. Каква роля играят пословиците в живота на човека?

2. Работа в групи. Съберете разпокъсаните пословици.

1 група. Бързата работа –
– синова сполука.
срам за майстора.
Бащина поука

2 група. Блага дума
С добър другар
железни врати отваря.
и в зло време е весело.

3 група. Гладна кокошка
Лоша дума
просо сънува.
от лошо сърце излиза.

3. Прочетете пословицата. Как разбирате нейния смисъл?
Думата не е врабче, ако изхвъркне, няма да я уловиш.

Измислете кратък разказ, който може да се завърши с тази пословица.

ТЕМА 43.

ЛЕГЕНДИ И КОЛЕДНИ ПРИКАЗКИ

Легенда – история, в която се преплитат фантастичното и истината. В основата им обикновено стои действително събитие или историческо лице. В българското народно творчество има много легенди за герои, селища и местности, свързани със събития от историята.

Коледна песен – песен, в която коледарите прославят родилия се Христос.

1. Съвместно с учителя съчинете легенда. Започнете с ...

В едно село живяло едно много умно момче. То много добре се учило на училището, затова родителите му решили на рождения му ден да му подарят един от най-хубавите телефони. Момчето винаги ходило с този телефон, дори на почивките не го изпускало от ръцете си. И ето веднъж...

Знаете ли легенди, свързани с родния ви край? Разкажете.

2. Прочетете изразително стихотворението.

КОЛЕДАРИ

Коледо, Коледо,
златни свещи,
пълни пещи,
сладки питички горещи.
Скоро слагайте софрата,
че да дойдат всички, всички
гости на Земята!

Коледо, Коледо,
коледари,
скъпи дари
нека вземе който свари,
Господ всичко ни изпрати,
за да няма тази нощ нийде
бедни и богати.

Дора Габе

1. За кой празник и за кой обичай се говори в стихотворението?
2. Какво знаете за този празник?
3. Какви други народни обичаи още знаете?
4. Как във вашия край се празнува Коледа?
5. Знаете ли нещо за Дядо Коледа?

ХАЙДЕ ДА ПИШЕМ И РИСУВАМЕ

Нарисувайте нощното звездно небе и Коледната звезда на него. Напишете писмо с желания до Дядо Коледа.

**ТЕМА
44.**

ПРИКАЗКА. ВИДОВЕ ПРИКАЗКИ

Приказка – измислена история, в която винаги побеждава справедливостта и доброто.

► Видове приказки: *битови, за животни, вълшебни.*

Битови приказки – героите са обикновени хора и в тях се разказват случки от всекидневието.

Приказки за животни – героите са животни, но те разговарят помежду си и действат като хора.

Вълшебни приказки – в тях има фантастични герои и вълшебни предмети.

1. Прочетете приказките. От кой вид са дадените приказки? Как определите вида им?

ЧОВЕК СЕ УЧИ, ДОКАТО Е ЖИВ

Живял някъде стар човек. Какво ли не знаел този старец. Но все пак често казвал, че човек трябва да се учи.

В една зимна вечер на вратата се похлопало.

Той отворил и на прага застанало малко момиченце. То поискало няколко въглена, за да запали огъня у дома си.

– Добре, моето момиче, ще ти дам. Но в какво ще ги сложиш? Носиш ли някакъв съд?

Момиченцето се навело, нагребало пепел, а върху пепелта сложило две червени въгленчета. Благодарило и си тръгнало.

Старецът си казал: "Проста работа, но аз не се сещах. И от малкото момиченце научих нещо. Човек се учи, докато е жив".

Народна приказка

В ГНЕЗДОТО

Силен нощен вятър огъна клоните на старите дървета. Те изпращяха. Гнездото на заспалата птица се наклони. Едно голокрило птиченце тупна на земята и жално записука. Разтревожена, изхвъркна майката. Втурна се да го дири наоколо.

– Де си, мое чедо? – сякаш питаше тя.

Блесна светкавица. Огря поляната. Птицата съзря рожбата си. За миг я грабна и я повдигна към топлото гнездо.

Закапаха едри дъждовни капки. Птиченцата се навряха под мекото майчино крило. Тихо затвориха очи.

Майката остана будна с разперени криле над тях.

Ангел Каралийчев

ГРАДИНАТА НА НАРОДИТЕ

Някога, преди много години, един владетел решил да прогони всичките роми от царството си. Като чула това царицата, отишла при него и го помолила да се поразходят из царската градина. Посочила му цветята и го запитала:

– Царю, защо си наредил в тази градина да насадят толкова различни цветя, а не си пожелал цялата да бъде с любимите ти рози?

– Така е по-красива и по-силно радва очите, царице!

– Щом е така, защо тогава си решил да прогониш ромите от царството ни? Та нали и народът е като цветята в градината – в пъстротата е неговата хубост.

Сепнал се царят и се отказал да гони ромите, а те нарекли царицата своя закрилница.

Йосиф Нунев

1. Коя приказка ви хареса? Защо?

2. Направете кратък преразказ на една от приказките.

Народна приказка – история, която хората си разказвали един на друг, без да се знае кой е авторът.

- ▶ В най-стари времена, когато още нямало писменост, приказките били измисляни и разказвани от неизвестни хора. Всеки разказвач променял някои случки, пропускал други, досъчинявал. Така били създавани народните приказки. Затова казваме, че техния творец е народът.

1. Прочетете приказката.

БЪРЗА ПЕЧАЛБА, БЪРЗА ЗАГУБА

Един човек напълнил кошница с яйца и тръгнал на пазара да ги продава. По пътя започнал да си мечтае:

– С парите от яйцата ще си купя прасенце. Ще го храня добре, докато порасне и роди шест прасенца. Ще ги продам и ще си купя крава. Тя ще ми дава много мляко, от което ще правя масло и сирене. Ще го продавам и като събера много пари, ще си купя красив кон. С него ще препусна покрай двореца. Като ме види царската дъщеря, ще ме хареса и ще се оженим. Ще ни се роди момченце – Богдан. Вечер, като се прибирам вкъщи, то ще тича с разперени ръчички да ме посрещне. И аз ще протягам ръце да го прегърна:

– Ела, Богданчо, ела при тате!

Като казал това, човекът съвсем се унесъл, разперил ръце и изтървал кошницата с яйцата. Те се счупили и потекли по земята. Тогава мечтателят се опомнил и видял, че до него е спрял един съселянин:

– Побратиме, откога вървиш след мен?

– Откакто започна да печелиш, докато всичко изгуби.

1. Кой епизод на приказката най-много ви хареса?
2. Какво е най-смешното в приказката?

ХАЙДЕ ДА РИСУВАМЕ

Илюстрирайте момента,
който най-много ви харесва в приказката.

ТЕМА 46.

ЛИТЕРАТУРНИ ПРИКАЗКИ ОТ БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛИ

Литературна или **авторска приказка** – история, измислена от някой автор.

- По-късно, когато се създаде писмеността, отделни писатели започнали да преработват народни приказки или пък създавали съвсем нови, свои приказки. И преработените народни приказки, и своите лични приказки те записвали. Българските автори на такива приказки са Ран Босилек, Ангел Каралийчев, Асен Разцветников, Георги Райчев и др.

1. Прочетете приказката на Ран Босилек.

ДЯДО И РЯПА

Дядо белобради ряпа взе да вади.

С две ръце я хваща, силно се напъва, пъшка и опъва – тя се не поклаща.

Дядо баба вика.

Тича баба Мика, тича, дядо хваща. Двамата напъват, ряпата опъват – тя се не поклаща.

Баба внучка вика.

Малката Иглика припва, баба хваща. Трима се напъват, ряпата опъват – тя се не поклаща.

Внучка Шарко вика.

Шарко за Иглика се юнашки хваща. Четирма напъват, ряпата опъват – тя се не поклаща.

Шарко Маца вика.

Маца от зимника тича и се хваща. Петима напъват, ряпата опъват – тя се не поклаща.

Най-после Писана виква и Гризана.

Гризана се хваща. Здравата подхваща.

Дружно се напъват, пъшкат и опъват, ряпата измъкват, вкъщи я замъкват.

И там всички с нея сладко се гостили.

Три дни яли, пили и се веселили.

1. Кое е най-смешното в тази приказка?
2. Каква е поуката в приказката?
3. Можем ли да наречем тази приказка авторска? Защо?

ТЕМА 47.

ФОТОГРАФИЯ

Фотография – техника на рисуване със светлина.

Фотографска снимка – продукт на фотографията.

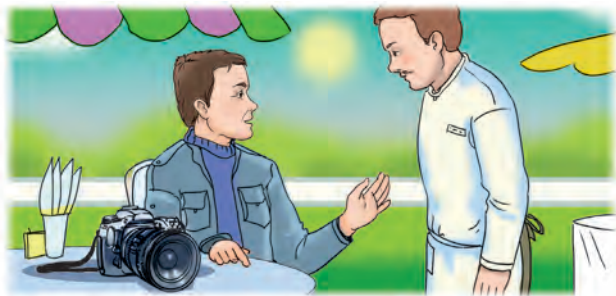
- ▶ За целта се използват фотоапарати.
- ▶ **Видове фотография:** черно-бяла, цветна, любителска, професионална, модна, портретна, художествена, актова, спортна, пейзажна, сватбена, аерофотография, продуктова.

1. Съставете кратък устен разказ за снимките, които сте донесли. За какво говори вашата снимка?

1. От кой вид на фотографията е тя?
2. Можем ли да кажем, че фотографията е извор на информация?

2. Прочетете легендата за фотографията.

Много известен парижки фотограф обядвал в не по-малко известен ресторант на брега на Сена. Главният готвач – сам по себе си голяма знаменитост, но и запален любител

на фотографията – разпознал именития си клиент и отишъл лично да му стисне ръката.

Приближавайки масата му, той забелязал скъпия фотоапарат, поставен грижливо до ръката на стопанина си, и възкликнал:

– Моите поздравления! Това е една прекрасна камера – прави страхотни снимки!

Фотографът се подсмихнал под мустак и кимнал любезно.

След като се наобядвал, фотографът решил да изкаже почитанията си на главния готвач и се отправил към кухнята. Влизайки в огромното помещение, той посочил с ръка блестящо излъсканите съдове, окачени в средата на кухнята, и намигнал към главния готвач:

– Моите поздравления! Имате прекрасни тенджери – готвят страхотни манджи!

Именит – відомий
Грижлив – старанний
Тенджера – каструля

1. Как бихте озаглавили текста?
2. Каква е темата на текста?
3. Каква е основната мисъл на текста?
4. На какво ни учи легендата?

3. Направете заедно с учителя си синквейн на тема "Фотография".

4. Вземете професионален фотоапарат и излезте от класната си стая навън. Намерете най-красивите места в училищния си двор и направете пейзажна фотография. Разкажете за нещата от вашата фотография.

ТЕМА 48.

УСТНО НАРОДНО ТВОРЧЕСТВО. ДЕТСКИ ФОЛКЛОР. ИГРА

Народното творчество (фолклор) е събирателно понятие за литературни произведения с неизвестен или неуточнен автор, а авторството се приписва като цяло "на народа".

- ▶ Народното творчество е съвкупност от прояви на устното творчество (*като разкази, легенди, поговорки, песни, обреди, гатанки и др.*).
- ▶ В българския фолклор съществува огромно разнообразие от игри.

Игра – физическа или интелектуална форма на организирана по някакви правила дейност.

- ▶ Според възрастта, за която са предназначени, игрите се делят на: *забавки; детски игри и юношески игри.*
- ▶ В зависимост от действащото лице: *възрастни (при забавките); деца; юноши и девойки.*
- ▶ Според пола на изпълнителите: *за момичета; за момчета; за момичета и момчета.*
- ▶ Според обичайното място за игра: *навън; въщи (у дома).*

1. Прочетете условията на играта "Вярно ли е твърдението, че...". Опитайте се да поиграете в нея.

Учителят хвърля топка на ученика, като му задава въпроса: "Вярно ли е твърдението, че...", а ученикът след отговора **ДА**, **НЕ** или **НЕ ЗНАМ** хвърля обратно топката на учителя.

ХАЙДЕ ДА ИГРАЕМ

1. Вярно ли е, че въздухът в града е по-чист от въздуха в гората?
2. Вярно ли е, че съобщителното изречение завършва с въпросителен знак?
3. Вярно ли е, че диалогът това е разговор на два и повече човека?
4. Вярно ли е, че думата Мама се пише с голяма буква?
5. Вярно ли, че есента започва от месец септември?
6. Вярно ли е, че не след всеки урок има почивка?
7. Вярно ли е, че думата КУЧЕ отговаря на въпрос КАКВО Е ТОВА?
8. Вярно ли е, че месечината грее през деня?

2. Игра "Две истини и една лъжа". Прочетете текста и отговорете кои две твърдения са правилни, а кое твърдение не е правилно.

ПАРИ НАСЪН

Веднъж Настрадаин Ходжа сънувал, че му дават девет жълтици, а той се препирал: "Е, дайте поне десет!". В същия миг се събудил и видял, че шепата му е празна. Веднага отново затворил очи и, протягайки ръка, казал:

– Е, добре, дайте девет!

Турска народна приказка

ХАЙДЕ ДА ИГРАЕМ

- В приказката "Пари насън":
1. Настрадаин Ходжа сънувал сън;
 2. Главният герой в приказката е Настрадаин Ходжа;
 3. Настрадаин Ходжа поискал от един просяк девет жълтици.

В приказката "Пари насън": **1.** Главният герой сънувал, че му дават девет жълтици; **2.** Настрадаин Ходжа сънувал, че му дават десет жълтици; **3.** Настрадаин Ходжа в съня си се препирал, че не му дават девет жълтици.

Когато главният герой се събудил, той видял: **1.** Че шепата му е наистина пълна с пари; **2.** Че шепата му е празна; **3.** Като се препирал, главният герой в същия миг се събудил.

Когато отново затворил очи, протягайки ръка, казал: **1.** Е, добре, дайте девет!; **2.** Е, добре, не ми давайте пари; **3.** Когато отново затворил очите си, Настрадаин Ходжа поискал да му дадат девет жълтици.

ТЕМА 49.

ЛИТЕРАТУРНИ ПРИКАЗКИ НА СВЕТОВНИ АВТОРИ В БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА

- ▶ В световната литература прочути творци на приказки са Братя Грим, Шарл Перо, Ханс Андерсен, Джани Родари, Доналд Бисет и др.
- ▶ В техните приказки, както и в приказките на българските писатели, се разказват интересни случки за хора, за животни, за предмети. Това ги прави увлекателни, забавни, поучителни. От тях децата научават много, разбират какво е добро и зло, кое е красиво или грозно, кое в живота на хората е честно или нечестно. Някои от приказките са написани в стихове.

1. Прочетете приказката на Джани Родари.

ПОДВИЖНИЯТ ТРОТОАР

На планетата Ех са открили подвижен тротоар, който обикаля целия град. Също като ескалатор, само не е стълба, а тротоар, и се движи бавно, за да могат хора-

та да погледнат витрините и за да не губят равновесие, като слизат и се качват. На тротоара има и пейки за ония, които искат да пътуват седнали, особено за старци и госпoжи с пазарски торби.

Старците, които са се уморили да седят в градските градини и да гледат все едно и също дърво, отиват да направят една разходка с тротоара. Седят си удобно и сияят...

Благодарение на изобретяването на този тротоар са били премахнати трамваите, тролеите и автомобилите. Все още има улици, но те са празни и служат на децата да играят на топка и ако някой общински пазач се опита да им я отнеме, глобяват го.

1. Бихте ли искали да се окажете на планетата Ех? Защо?
2. Хареса ли ви идеята за изобретяването на подвижен тротоар на планетата?
3. Какво вие бихте искали да изобретите, за да бъде животът на всички хора по-интересен и по-безопасен?

ХАЙДЕ ДА РИСУВАМЕ

Нарисувайте един епизод от приказката.

**ТЕМА
50.**

ДЕТСКИ РАЗКАЗИ

Разказът е литературна творба, в която се разкрива случка или епизод от живота на литературен герой.

- ▶ Този герой може да е личност от историята и тогава разказът е **исторически**.
- ▶ Ако в разказа има хумор, той е **хумористичен**.

- ▶ Има разкази за хора, но и разкази за животни; за невероятни приключения, но и за обикновени случки; за минали събития, но и за фантастични истории от бъдещото.

1. Прочетете разказа.

ПЕЕЩО ДЪРВО

Вятърът е голям пакостник и никаква тайна не пази: каквото чуе, разнася по цялата гора. Но на семената той е най-добрият приятел. Едно липово семе беше паднало между камънаците и колкото да се силеше, не можеше да изскочи на открито.

– Вдигни ме, вятърко! – помоли то бързокрилия спътник.

Вятърът подухна по-силно и липовото семе полетя ниско над земята.

– На добър път! – зашумя подире му с листата си майката-липа.

Знае тя, липовото семе не ще се умири, докато не намери сгодно място да пусне коренче.

Да, от него непременно ще израсне липа. В късна пролет, когато младото дърво разцъфти, ще му дойдат на гости безброй пчели и мушици. Липата ще нагости всички със сладко, а гостите, благодарни, ще ѝ изпеят своята малка песенчица. Затова мине ли човек край липа в късна пролет, ще му се стори, че самото дърво пее.

Лада Галина

1. Защо разказът е наречен "Пеещо дърво"?
2. Какво разнася вятърът по цялата гора?
3. Разкажете как вятърът помага на липовото семе?
4. Какво ще стане с липовото семе по-късно?
5. Защо на човек, който ще мине край липата, може да се стори, че тя пее?

ХАЙДЕ ДА РИСУВАМЕ

Нарисувайте пеещото дърво от разказа.

2. Прочетете текста. Може ли да се утвърждава, че това е разказ?

МАМА

– Кой ме буди?

Отварям очи. Ах, това е милата ми майчица! Надвесила се над леглото ми, тя оправя с ръка разрошените ми коси и ме милва по сънливото лице. На устните ѝ е цъфнала топла усмивка, а очите ѝ греят като две светли звездици и ме гледат с безкрайна нежност.

Аз се пробуждам и протягам ръце към мама. И без да искам, и без нужда, извиквам:

– Мамо!

– Няма ли да станеш, детето ми?... Виж, топло слънце е огряло в градината.

Колко много обич и каква сладка нежност има в гласа на мама! Обвивам ръце около шията ѝ, а тя лекичко ме повдига от леглото. Аз съм вече голяма, но тъй хубаво е в прегръдката на мама! Затварям очи и се сгушвам край топлата ѝ шия. Тя отваря прозореца и сноп слънчеви лъчи нахлуват в стаята. Свежият въздух на пролетното утро ме накарва да повдигна клепки и да погледна навън. Нацъфтели са черешите и ябълките. И птички пеят в градината. Из простора се гонят завърналите се лястовички, а на двора кътка моята бяла кокошка и пази излюпилите се вчера пиленца... И те си имат майчица! Когато се гушат под крилете ѝ, навярно им е тъй хубаво, както на мене сега, когато съм прилепила лице о лицето на мама...

Иван Василев

1. Какви чувства предизвиква разказът?
2. Разкажете за вашата среща с майка си всяка сутрин.
3. Споменете някой случай от живота, който е станал с вас и вашата майчица.
4. Опишете портрета на вашата майка с думи.
5. Знаете ли някой стихотворение или песен за майка?

ТЕМА 51.

ПЕЙЗАЖНА ЛИРИКА В СТИХОТВОРЕНИЯТА НА БЪЛГАРСКИТЕ ПОЕТИ

Пейзаж – представяне на пейзажни и природни сцени (планини, долини, дървета, реки и гори).

Лирика – изразяване на действителността в стихотворна форма, пречупена през чувствата и мислите на автора.

Епитети – думи, които правят описанието по-образно. Най-често те са прилагателни имена (*големи* звезди, *безкрайна* земя, *дивни* гласове...)

Повторение – едни и същи думи и изрази се повтарят, за да се засили вниманието върху тях.

Сравнение – предмет, лице, явление се сравняват с други (*сливите сякаш пеперуди бели, усмивка като слънце...*)

1. Прочетете изразително стихотворението.

ОБИЧАМ ТЕ, РОДИНО

Обичам те, родино, пролет
под накита зелен
и с първите цветя, наболи
през първи слънчев ден.

Обичам те, когато лято
житата позлати
и жътва закипи в полята,
и морно дишаш ти.

Обичам те, когато есен
под бистър небосвод
събира плодовите с песен
работният народ.

Обичам те и зиме – бяла,
с дълбоки снегове,
когато пак си разцъфтяла,
но в снежни цветове.

Когато, тиха и безбрежна,
до своето сърце
затопляш с майчината нежност
най-малкото зрънце.

Елисавета Багряна

1. Какви пейзажни картини могат да се нарисуват по текста?
2. С какво настроение ще бъде нарисувана всяка картина?
3. Защо в текста има повторения?
4. Препишете епитетите от първата строфа на стихотворението.

ХАЙДЕ ДА РИСУВАМЕ

Нарисувайте една илюстрация
към стихотворението.

2. Прочетете изразително стихотворението.

ОТЕЧЕСТВО ЛЮБЕЗНО

Отечество любезно, как хубаво си ти!
Как чудно се синее небето ти безкрайно!
Как твоите картини менят се омайно!
При всеки поглед нови, по-нови красоти:
тук весели долини, там планини гиганти,
земята пълна с цвете, небето със брилянти...
Отечество любезно, как хубаво си ти!

Иван Вазов

1. Какво настроение създава стихотворението?
2. Препишете епитетите от стихотворението.
3. Прочетете повторенията в текста. Каква роля играят те в стихотворението?
4. Образувайте изречения с отделни епитети.

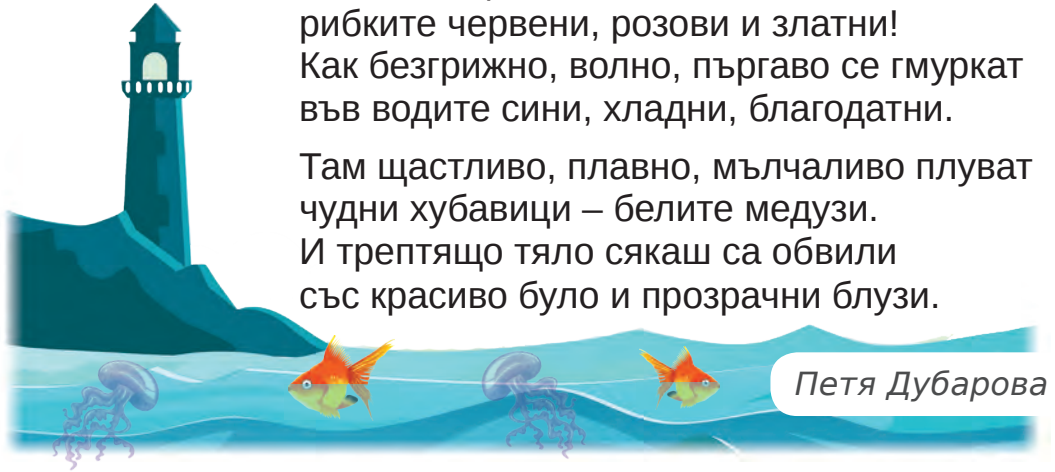
3. Прочетете изразително стихотворението.

МОРЕТО

Морето се обвива с прелестни дантели.
Ах, какви са нежни и сребристо бели!
А пък водорасли... Колко са красиви!
Леко потреперват – балерини живи!

Колко са щастливи, весело се плъзгат
рибките червени, розови и златни!
Как безгрижно, волно, пъргаво се гмуркат
във водите сини, хладни, благодатни.

Там щастливо, плавно, мълчаливо плуват
чудни хубавици – белите медузи.
И трептящо тяло сякаш са обвили
със красиво було и прозрачни блузи.

1. Прочетете как са описани морските вълни в стихотворението.
2. Намерете сравнението в текста.
3. Опишете как изглеждат рибките в техния танц.
4. Опишете красотата на медузите.
5. Кои са епитетите в текста?
6. Съчинете текст със заглавие "Морето".

ТЕМА
52.

ДЕТСКИ ПОВЕСТИ

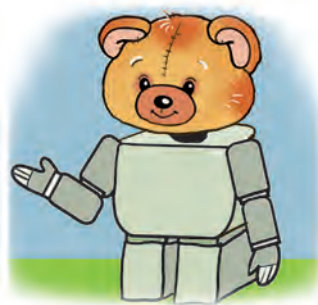
- ▶ Когато един писател създава хубав разказ за своя весел и интересен герой, децата сякаш изискват от автора да напише продължение за него. Тогава писателят измисля нови истории със същия герой и по такъв начин се появяват детски повести.

Повестта е дълъг разказ за героя с много описани случки.

1. Прочетете текста.

ИСТИНСКИ ЧУДЕСА

Иска ми се понякога да стават истински чудеса! Да става тъй, както само аз искам. Ама не лоши работи, не! Аз ще искам съвсем прости работи... Може би пък някъде е скрито нещо, което да прави такива работи. Кой знае къде е то – или на дъното на най-дълбокото море, там, дето водата е най-тъмна и като погледнеш в нея, виждаш само едни блясъци. Или на най-високата планина, на някой връх, дето още никой не се е сетил да се изкатери. Стои и чака да го намериш. А може би това нещо да го няма и да трябва да се направи, като някое откритие, като някой апарат. Тогава ще бъде още по-хубаво. Сам си го направил, тъй както аз си направих малкия робот, онзи стария.

Аз си направих такъв робот от картон и вътре в него отсупения будилник части, а за глава му служеше главата на скъсания палячо. Беше чудесен.

И с него стана нещо много смешно и чудно. Роботът решаваше задачите ми по смятане и отговаряше на въпросите, които го питах. Вярно! Попитам го нещо, почакам, почакам и ето, изведнъж се сетя какъв е отговорът. А когато го няма Станчо – тъй се казваше моят робот, – нищо не мога да се сетя и нищо не мога да реша, ама чиста истина. И аз взех скришом да го нося на училище. Винаги, когато ме изпитат, Станчо ми подсказваше какво да отговоря. Тъй беше! Никой не ми вярваше, но тъй беше. Накрая татко разбра каква беше работата и ме повика при него:

– Каква е тази кутия, дето я мъкнеш на училище?

– Станчо! Робот.

Татко ме изгледа внимателно, после се засмя:

– Ей, я не ме занасяй! За какво ти е този робот?

– Ами тъй! С него учим, решаваме задачи. Той много ми помага.

Знаех аз, че не разбира, ама как да му обясня. Татко никога нямаше да повярва, че Станчо е истински робот, никой нямаше да повярва. Мълчах, и татко мълчеше, но по едно сопнато каза:

– Утре няма да го носиш никъде! Срамота! Като искаш да си играеш, тук, вкъщи!

Аз нищо не казах, ама си викам, ще си го взема, без да ме усетят. Но на сутринта те го бяха скрили... И тогава аз получих двойка по смятане. Нищичко не можах да реша! Ето какво стана. А нашите пак нищо не разбраха. Като им казах за двойката, те само се спогледаха.

Георги Данаилов

1. Какво си направило момчето от картон?
2. Истински или играчка бил роботът?
3. Каква полза момчето имало от работа?
4. Как реагира бащата, когато разбира, че синът му има робот?
5. Бихте ли и вие искали да имате такъв робот?

Намерете книгата на Георги Данаилов и прочетете други интересни случки от тази повест.

**ТЕМА
53.**

СКОРОПОГОВОРКИ И РИМИ

Скоропоговорка – труден израз за учленяване, особено когато се изговаря бързо.

Рима – съзвучие в края на два или повече стиха, за да има ритмичност и музикалност в стихотворението.

1. Прочетете скоропоговорките.

Аз ваша, ти наша, кой ще вари каша?
Слънчо гледа слънчогледа, слънчогледа гледа Слънчо.
Баба руса, жаба друса.

1. Опитайте се скоро да произнасяте скоропоговорките.
2. Знаете ли някоя скоропоговорка?

2. Прочетете изреченията.

Като си отивах вкъщи, видях как Сашо суши шише на шосе.

Чудно ми беше как пет пъти престилката переше Петрана, а престилката пак неопрана.

Дълго гледах как Рачо реже риба.

1. Извадете от дадените изречения скоропоговорките.
2. Запишете в тетрадките си една скоропоговорка, която ви хареса.

3. Прочетете изразително стихотворението.

ПЛАНИНСКАТА РЕКИЧКА

Тя извира от снежната чука
и през тясна клисура бълбука.

Между своите каменни длани
я притискат скали великани.

Тука корен, там клонка я спира,
но тя бързо под тях се провира
и шуми през горите елхови,
и събира поточета нови.

Тя не може да спре победена,
че от вечния сняг е родена,
че я чакат в полята тревите
и житата, от жажда превити...

Иван Давидков

чука – кам'яниста вершина, пік
клицура – ущелина

1. Как са представени в стихотворението рекичката, тревите и житата?
2. Кои са двойките думи, които се римуват?

ХАЙДЕ ДА РИСУВАМЕ

Нарисувайте илюстрация по прочетеното стихотворение.

4. По подобие на модела римувайте думите.

земя/цветя	мила/добра	есен/песен
зелено/наредено	мама/ръка	дъждове/плодове

1. Кой ще успее да съчини двустишие с една от двойките римувани думи?
2. Извадете епитетите от съставеното ви двустишие.

ТЕМА
54.

КНИГА. ВИДОВЕ КНИГИ

Книгата е печатно произведение с научно или литературно съдържание.

Книгите се печатат в печатници.

Детски книги – литературно-художествени произведения, които са ориентирани към децата и юношите.

Научните книги се създават, за да се предадат чрез тях знания.

Художествената литература се създава, за да предизвика чувства и размисли. Авторските герои и случки са измислени.

Романът е обемна литературна творба, тъй като в него са описани събития с много герои, различни по характер и съдба. Най-често романът има един главен герой. Наред с него се описват и историите на други герои.

Стихосбирка – книга със стихотворения.

1. Прочетете съчинението на Ели.

Книгата представя една голяма и безкрайна история. Тя отваря вратата към заобикалящия ни свят и така разбираме какви сме ние и какво можем да очакваме. Ако нямаше книги, то как щяхме да разберем кои сме и каква е нашата история?

За мен книгата е истинско богатство, което трябва да пазим. То е ключ към познанието, ключ към реалния и към измисления свят.

"Голи са без книги всичките народи" – мъдри думи, които доказват, че човек без тях просто ще се лута и блуждае, без да знае нещо за себе си и света, в който живее.

Книгата ни дава уроци, поуки и знания за това как трябва и какво не трябва да правим. Във всяка една от тях има скрито послание, което трябва да открием.

Според мен книгите ни правят по-добри и човечни. Те ни подтикват да се замислим за важните неща в живота.

1. Какво разбрахте от съчинението на Ели?
2. Съгласни ли сте с нейното изказване?
3. Какво можете вие да кажете за книгите и тяхната роля в живота на човека?
4. Знаете ли пословици или поговорки за книгата?

2. Прочетете трите текста.

КУКУВИЦА КУКА

Кукувица кука, на зелена бука,
кука и нарежда:

– Коя птичка има
шарена премяна,
нека да си каца
по лични дървета –
всеки да я види и да ѝ завиди!

Кукувица кука, на зелена бука,
кука и нарежда:

– Коя птица има гърло гласовито,
нека песни пее,
та да може всеки леко да живее!

Елин Пелин

КУКУВИЦА КУКА

Пролетта има много вестители, но кукувицата няма съперник, макар гласът ѝ да не е звучен като на славея и трепетен като на чучулигата.

Чуе ли се "ку-ку", замирисва ти и на теменуга, и на кукурък, и на игличе.

Че има нещо вълшебно в кукането на кукувицата, някаква магия, уверяват и народните поверия: "Както те закука кукувицата, така ще караш цялата година...". Ако те завари с пълен джоб – така ще ти върви – на пълно. Ако си на път – ще пътуваш цяла година...

(Из Николай Хайтов)

КУКУВИЦА

Кукувицата е птица от семейство Кукувицови. Тя е с големината на гълъб и доста дълга опашка, с пепелявосива горна част на тялото, а гърдите и корема са белезникави с тъмни препаски. Обажда се кукувицата с характерното

"ку-куу, ку-куу". Много от тях снасят яйцата си в гнездата на други птици.

Енциклопедия

1. Какво можете да кажете за тези текстове?
2. Какво виждате, чувате и чувствате, когато четете първите два текста?
3. Какви знания получавате от текста "Кукувица"? Каква цел преследва той?
4. Опишете кукувицата.

ХАЙДЕ ДА РИСУВАМЕ

Нарисувайте кукувица.

**ТЕМА
55.**

КОМИКСИ

Комиксът е произведение, в което се разказват истории с помощта на рисунки. Езикът му е специфичен и чрез него се предават не само репликите на героите, но и шум, движение, мисли и чувства.

1. Прочетете текста в комикса по роли.

2. Прочетете текста в комикса. По картинката съставете свой текст в комикса.

3. Прочетете текста в комикса. Оформете дадения текст като диалог.

ТЕМА
56.

МУЛТФИЛМИ

Мултфилм – филм, създаден с помощта на средствата на покадровата отрисовка и предназначен за демонстриране в кинотеатри и по телевизията.

ХАЙДЕ ДА ГЛЕДАМЕ

Прогледайте мултфилма "Мечо Пух отива на гости".

1. Има ли разлика между прочетения текст и прогледания филм?
2. Филмът или текстът ви хареса повече?

1. Прочетете текста.

КАРЛСОН НА РОЖДЕН ДЕН

Вечерта срещу рождения си ден Дребосъчето разговаря с Карлсон.

– Утре е моят рожден ден – каза Дребосъчето. – Много ми се иска да поканя и тебе, но...

Майка му толкова много се сърдеше на Карлсон, че беше безполезно да иска от нея разрешение. Карлсон изду долната си устна повече от всеки друг път:

– Няма да дружа с тебе, ако не ме поканиш! И аз искам да се повеселя.

– Добре, добре, ела – каза бързо Дребосъчето. Той реши да поговори с майка си. Каквото ще да става, но е невъзможно да празнува рождения си ден без Карлсон.

– А с какво ще ни гощават? – попита Карлсон, като престана да се сърди.

– То се знае с торта, украсена с осем свещи.

– Добре! – извика Карлсон. – А не може ли да помолиш майка си да ни приготви вместо една торта с осем свещи осем торти с една свещ?

Но Дребосъчето не вярваше, че майка му ще се съгласи...

(Из Астрид Линдгрен)

1. Опишете как изглежда Карлсон?
2. Какво предлага Карлсон на приятеля си по случай гощавката на рождения му ден?
3. Защо майката на Дребосъчето не желае да поканят Карлсон на празника?

ХАЙДЕ ДА ГЛЕДАМЕ

Прогледайте мултфилма "Тримата глупаци".

Хареса ли ви този мултфилм? Защо?

ТЕМА 57.

БЪЛГАРСКИ НАРОДНИ ОБИЧАИ И ОБРЕДИ

Български народни обичаи и обреди – разнообразни или постоянно повтарящи се действия на народа, свързани с почитането на бога, свети мъченици, национални герои, природата, здравето на хората...

- ▶ Хората от поколение на поколение предават устно историите, свързани с тях, като по този начин запазват националната култура и наследство.

1. Прочетете текста.

КОЛЕДНО ГЕВРЕЧЕ

Много е приятно да лежиш високо на полицата и да наблюдаваш празничната шетня в кухнята. Защото баба Гена ни омеси още вчера и сега ние с нетърпение чакаме празника. Ще кажете, че на празника ще ни изядат. Е, гевречетата са за това, да се хапнат вкусно, вкусно. Но не сте познали, защото ние сме специални гевречета, коледни. И довечера няма да ни ядат, а ще ни подаряват на коледарите, които ще дойдат да поздравят стопани-

те. А да висиш на гегата на коледар, да бъдеш с него в празничната нощ, какво по-хубаво от това може да се случи на едно геврече? Мен баба Гена още като ме месеше, ме нарече за внучето си Ваньо.

Вратата се отвори и вътре духна вятър. Влезе дядо Иван, целият отрупан със сняг. Носеше един голям пън, хвърли го в огъня.

– Нека бъдникът гори! По него после ще гадаем каква ще бъде бъдната година.

Застлаха пъстра покривка на кръглата маса и започнаха да принасят храната. Толкова много неща, но все постни...

Скоронавън звънват коледарски песни. Затропа се и на вратата. Ваньо грабна своята гега и се затича да отвори. Влязоха няколко момчета с бели ямурлуци, черни калпаци и геги в ръце. След първите поздравления те запяха песен за стопанина на къщата. После подхванаха и за стопанката, и за наследника. Всички им пригласяха. Ваньо също пееше с батковците си и се накани да тръгне с тях. Баба Гена взе панерчето и започна да раздава на всеки по геврек.

Мен остави последен – за внука си. Той ме окачи на гегата си и аз ще изляза с него в празничната нощ. Какво ли ни очаква навън? Ще обиколим цялото село, ще видим толкова хубави моми, ще чуем песните и смеха на момците. Късмет е това, голям късмет е да бъдеш коледен геврек!

Ели Томинска

Гега – вівчарська палиця
Ямурлук – верхній одяг

1. Какво разбрахте за коледните гевречета?
2. Какво разбрахте за бъдника?

3. Какви ястия се слагат на масата на Бъдни вечер?
4. Кои са коледарите в текста? Опишете как изглеждат те.
5. Разкажете за обичая коледуване във вашата местност.

2. Прочетете текста.

ПРОЛЕТНИ ПРАЗНИЦИ

Според народната вяра Лазаровден е празник на нивите, ливадите и горите. На Лазаровден момичетата играят "лазарки". Облечени в празнични дрехи, с венчета на главата от зеленина и цветя, обикалят къщите и пеят песни, в които се възхваляват стари и млади.

На другия ден – Цветница, момите отиват рано на реката, кършат току-що цъфнали върбови клонки и ги завързват около кръста си да не ги боли. Върба се поставя и на входната врата на дома за здраве. На Цветница лазарките хвърлят венчетата си в реката, като следят чие венче е най-напред – тази лазарка се избира за "кумица" и на Великден ѝ отиват на гости с пити и червени яйца.

Елена Огнянова

1. Разпитайте възрастни как празнуват при вас Лазаровден и Цветница.
2. Кой е вашият най-любим празник?

ХАЙДЕ ДА РИСУВАМЕ

Нарисувайте лазарка.

1. Прочетете текста.**ПРОЛЕТ**

Ето я пролетта. Тя не бърза. Тя иде полека, полека. Изпърво се чува едно тихо шумолене по цялата гора. Това е лекото отваряне на пъпките, радостните въздишки на растящите тревици, на едвам покаралите цветенца.

После покрай горите, дето почва да цъфти дрянът, из влажните долини, дето се показва бялото кокиче, се зачеват три весели подсвирквания, които се повтарят бързо, леко и живо. Пристигнал е първият певец, косът.

Става топличко. Небето се засмива. Радост обхваща всичко. Край селските къщи, весело огрени от слънцето, се чува гласът на сипката. "Сип-сип-сип – бързо повтаря тя, – сип-сип-сип". Наблизо му се обажда весело и скокливо циганското славейче. Песента на тия певци е къса, писклива, но те я повтарят непрестанно цял ден, от сутрин до вечер.

Там из нивята, дето почва да се зеленее ръжта, стотина живи гласове чуруликат и разправят радостната новина: "Пролетта иде, пролетта иде!" – това сутрешните песни на чучулигите. Колко се радват! Всяка една играе, пее и се къпе с наслада в пресния сутрешен въздух, пълен със слънце. Всяка се вдига високо към небето с благодарствена песен.

Пролетта иде! Задавеният глас на гълъбите се носи из гората.

Пролетта иде! Сливата готви своята бяла невестинска премяна.

Дойдоха лястовичките и застелаха из въздуха с радостни викове. Пръснаха се по градове, по гори и полета.

Няма лъжа вече – пролетта е дошла.

Елин Пелин

Дрян – кизил.

Цъфтитрънче – коноплянка.

Кос – невеликий птах с темним пір'ям і лимонно-жовтим дзьобом.

Сипка – схожа на горобця пташка з довгим хвостом.

Чучулига – жайворонок.

1. Кое годишно време настъпва на земята?

2. Кое е първото пролетно цвете?

3. Кои птици първи пристигат от топлите краища?

4. Съставете план за описание на пролетната картина.

5. Разкажете как настъпва пролетта във вашия роден край.

ХАЙДЕ ДА РИСУВАМЕ

Нарисувайте картината,
която си представихте, когато прочетохте приказката.

ТЕМА 59.

НАРОДНИ И СЕМЕЙНИ ТРАДИЦИИ

1. Прочетете текста.

ПОДАРЪКЪТ

На сутринта се събудих, обзет от чувство, че ме очаква нещо необикновено, и се досетих, че имам рожден ден. Лежах и предвкусвах удоволствието от деня, който щеше да бъде посветен на мен – хората щяха да ми дават подаръци, а семейството щеше да бъде принудено да задоволява всички мои разумни желаня. Тъкмо щях да ставам от леглото, за да отида и да разгледам подаръците си, когато в хола избухна странна глъчка.

– Дръж му главата! Дръж му главата! – разнесе се гласът на Лезли.

– Внимавай, разваляш украшенията! – нареждаше Марго.

– По дяволите с тия проклетни украшения – каза Лезли.

– Дръж му главата!

– Хайде, хайде, милички – каза мама, – не се карайте.

Този загадъчен разговор бе придружен от странен тропот, като че някой тупкаше с топки за пинг-понг по плочките на хола. Питам се какво ли бе решило да прави семейството ми сега? Обикновено по това време те още лежах и със залепнали сънени очи пипнешком търсеа чашата си сутришен чай. Седнах в леглото и започнах да се обличам, за да отида в хола и да се присъединя към забавлението на семейството, когато вратата се отвори с трясък и едно магаре, украсено с гирлянди от цветна разтегателна хартия, коледни украшения и три огромни пера, изкусно прикрепени между големите му уши, нахлу в галоп в спалнята ми.

Магарето се спря край кревата ми и втренчи в мен огромните си кафяви очи. Изглеждаше доста изненадано. То енергично се разтърси и перата между ушите му изпопадаха. После със задните си крака много сръчно ритна Лезли по пищяла.

– Оле, боже! – изрева Лезли, подскачайки на един крак.

– Счупи ми крака проклетото!

– Лезли, миличък, няма нужда от толкова ругатни! – каза мама. – Недей да забравяш Джери.

– Вие направо сте съсипали украшенията му! – хленчеше Марго. – Толкова време загубих да го окичвам!

Аз изобщо не обръщах внимание на семейството. Приближило се до ръба на леглото, магарето изпитателно ме гледаше, после издаде някакъв гърлен звук и пъхна в протегнатите ми ръце сивата си муцунка, нежна като всичко нежно, което можех да си представя – пашкули на копринени буби, новородени кученца, морски камъчета или кадифената мекота на дървесната жаба.

– Харесваш ли го, миличък? – попита ме мама.

Дали го харесвам? Бях занемял от възхищение!

(Из "Птици, животни и роднини")

1. Имате ли семейна традиция да празнувате рождените дни на всеки член от семейството си?
2. Какви подаръци обикновено получавате на рождения си ден?
3. Как най-често празнувате рождения ден на именника в семейството си?
4. Бихте ли искали да получите подобен подарък за рождения си ден, какъвто получи героят от текста?

ХАЙДЕ ДА ИГРАЕМ

Представете си, че един от вас днес има рожден ден, а няколко негови приятели идват да го поздравят.

Помислете как правилно трябва да се поздрави именника. Употребете нужните думи за поздрав.

ТЕМА 60.

ТВОРБИ НА БЪЛГАРСКИТЕ ПИСАТЕЛИ ЗА ДЕЦА, ТЕХНИТЕ ОТНОШЕНИЯ В СЕМЕЙСТВОТО, УЧИЛИЩЕТО

1. Прочетете текста.

РЪЦЕТЕ НА МАМА

Една нощ Косето се събуди от някакъв странен шум. Уж всички въщи спяха, а в стаята наоколо се чуваха гласове – те идваха от всички ъгли и спореха помежду си...

Косето веднага се досети – предметите в стаята разговаряха.

– Излишно е да говорим повече – каза с дебел глас печката и се изкашля важно. – Аз свърших днес най-голямата работа. Рано сутринта сварих липов чай и опържих чудесни палачинки. На обяд сготвих вкусни сърмички с лозови листа, а вечерта – изпекох такава баница, че цялата къща замириса на хубаво.

– Твоята работа е лесна – обади се метлата. – Каквото и да правиш, по цял ден стоиш на едно място. А аз непрекъснато тичам от стая в стая и във всяко ъгълче надничам...

– А вие само себе си забелязвате – прекъсна я с тъничко гласче иглата. – Кой направи голямата завеса за прозореца?

Аз! Кой закачва всяко скъсано копче на мястото му? Пак аз!

– Да се шият дрехи, не е чак толкова трудно – изтропа под кревата легенът. – Дрехите се шият веднъж, а се перат много пъти. Каквото и да приказвате – тази къща не може нито ден без мен.

– И без мен! – обади се ютията.

– Ами аз? – подскочи бюфетът, чиниите и тенджерите задрънчаха. Гласовете в стаята така се преплетоха и объркаха, че вече нищо не можеше да се разбере...

– Самохвалковци! – помисли в просъница Косето. – Намерили време за разговор.

Обърна се на другата страна и се гушна в ръцете на мама.

А топлиите ръце на мама мълчаха.

Те бяха уморени от работа.

Георги Константинов

1. Кои предмети спорят в стаята?
2. За какво спорят предметите?
3. Кой е прав от тях?

ХАЙДЕ ДА ИГРАЕМ

Прочетете текста по роли.

**ТЕМА
61.**

РИСУНКА

Рисунката е изображение, направено върху плоска повърхност (*хартия, картон, плат, стена* и други) с помощта на рисувателен материал.

- ▶ Най-често за рисувателен материал се използват молив, въглен, тебешир, туш и перо, бои и четки.
- ▶ Рисунката е необходима при изясняване на идеята, която ще бъде вложена в произведението.

1. Разгледайте илюстрациите.

1. От коя приказка са илюстрациите?
2. Опитайте се да преразкажете по тях приказката.
3. От кой вид е дадената приказка?

2. Прочетете приказката.

ЛИСИЦА И ЩЪРКЕЛ

Отишла Кума Лиса у Щъркела на гости.

– Добър ден, Щъркелчо!

- Добре дошла, Лисанке!
- Как си?
- Добре съм. А ти как си?
- И аз съм добре. Поизморих се, поизгладнях из пътя.
- Седни да те гостя с млечице.

И сипал Щъркелчо млечице в едно тясно гърненце. обикаляла Лиска отсам, обикаляла оттатък, опитва тъй, опитва инак – муцунката не влиза.

А Щъркелчо се подсмива:

- Гостена бъди, Лисанке!
- Да ти се връща, Щъркелчо! – отговорила Лисана и гладна си отишла.

На другия ден Щъркелчо отишъл у Лисини на гости.

- Как си? – попитала го Лисана.
- Добре съм. Поизморих се, поизгладнях из пътя.
- Седни да си почиваш. Ще ти сложа да хапнеш.

И сипала му Кума Лиса рядка кашлица в широка тепсия. Тракал, тракал с клюн Щъркелчо – нищо не можал да глътне. Станал от трапезата. Тръгнал си.

- Гостен ми бъди, Щъркелчо! – рекла Кума Лиса.
- Така-така-така – отвърнал Щъркелчо. – Както гостих, тъй ме гостиха.

Ран Босилек

1. Хареса ли ви приказката?
2. Как щъркелът гощава лисицата?
3. Как лисицата гощава щъркела?
4. Какво можете да кажете за героите в приказката?
5. Знаете ли как се наричат картинките към приказката?
6. Кой рисува илюстрации към произведенията?

ХАЙДЕ ДА РИСУВАМЕ

Представете си, че сте художници и трябва да нарисувате лисата от приказката.

СЪДЪРЖАНИЕ

Ч А С Т 1.

Тема 1. Текст. Тема и основна мисъл на текста.....	3
Тема 2. Структурата на текста. Заглавие. Абзац.....	5
Тема 3. Типове на текста (повествование, описание, разсъждение).....	8
Тема 4. Изречение. Съобщителни, въпросителни, подбудителни изречения. Възклицателни и невъзклицателни изречения.....	10
Тема 5. Въпросителни изречения (с въпросителна дума и въпросителна частица).....	12
Тема 6. Главни и второстепенни части на изречението.....	15
Тема 7. Общо понятие за регламентиран ред на думите. Словоред.....	18
Тема 8. Обща представа за граматическите признаци на частите на речта. Формиране на уменията да се търсят частите на речта в текста.....	19
Тема 9. Съществително име. Род и число на съществителните имена. (Образуване на форми, употреба, изговор и правопис).....	22
Тема 10. Собствени и общи названия (правопис).....	25
Тема 11. Прилагателно име. Род и число (образуване на форми, употреба, изговор и правопис). Обща представа за степените за сравнение на прилагателните имена.....	27
Тема 12. Глагол. Лице и число.....	31
Тема 13. Глагол <i>съм</i> . 4 форми: положителна, отрицателна, въпросителна, въпросително-отрицателна.....	33
Тема 14. Работа върху формите на глаголното време в текстовете.....	35
Тема 15. Повелително наклонение на глагола.....	38
Тема 16. Числително име. Бройни и редни числителни имена. Формите на редните числителни имена. Употреба на числителните имена от 1 до 100.....	40
Тема 17. Местоимение. Лични местоимения.....	42
Тема 18. Притежателни местоимения.....	45
Тема 19. Въпросителни местоимения.....	47
Тема 20. Показателни местоимения.....	49
Тема 21. Предлог. Предлозите <i>с/със, в/във</i> . Изговор и правопис. Употреба и правописание на частиците <i>ли, ще, не, да</i>	51
Тема 22. Строеж на думата.....	54
Тема 23. Сродни и производни думи.....	56
Тема 24. Фонетика. Звукове и букви. Изговор и правопис.....	58
Тема 25. Общо понятие за звуковите промени. Изговор и правопис на неударените гласни в думите.....	60
Тема 26. Изговор и правопис на звучни и беззвучни съгласни в думите.....	63
Тема 27. Ударение. Думи без ударение.....	65
Тема 28. Лексика. Теднозначни и многозначни думи.....	67

Тема 29. Думи с пряко и преносно значение.....	69
Тема 30. Синоними. Антоними	71
Тема 31. Речниците	73
Тема 32. Тематични групи на думите	75

══ **Ч А С Т 2.** ═══

Тема 33. Преразказ на текст. Подробен и кратък преразказ.....	77
Тема 34. Четене на глас.....	81
Тема 35. Анализ на прочетения текст.....	82
Тема 36. Обучаващ писмен подробен преразказ.....	84
Тема 37. Съставяне на план към текста на приказката.....	86
Тема 38. Монолог.....	87
Тема 39. Диалог	90
Тема 40. Редактиране на текста.....	92
Тема 41. Гатанки	95
Тема 42. Пословици и поговорки.....	97
Тема 43. Легенди и коледни приказки.....	98
Тема 44. Приказка. Видове приказки	99
Тема 45. Български народни приказки.....	102
Тема 46. Литературни приказки от български писатели	103
Тема 47. Фотография	104
Тема 48. Устно народно творчество. Детски фолклор. Игра.....	106
Тема 49. Литературни приказки на световни автори в българската литература	108
Тема 50. Детски разкази.....	109
Тема 51. Пейзажна лирика в стихотворенията на българските поети	112
Тема 52. Детски повести	114
Тема 53. Скороговорки и рими.....	116
Тема 54. Книга. Видове книги	118
Тема 55. Комикси	121
Тема 56. Мултфилми.....	122
Тема 57. Български народни обичаи и обреди.....	124
Тема 58. Творби на българските писатели за природа.....	127
Тема 59. Народни и семейни традиции	128
Тема 60. Творби на българските писатели за деца, техните отношения в семейството, училището.....	130
Тема 61. Рисунка	132

Навчальне видання

ПРОДАНОВА Олена Іллівна, ГАЙДАРЖИ Іван Савич,
МІЛКОВ Анатолій Миколайович

БОЛГАРСЬКА МОВА

Підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

У підручнику використано матеріали з вільних інтернет-джерел

Редактор *Христина Ніколова*
Коректор *Анатолій Шамарін*
Художники *Вікторія Дунаєва, Дмитро Костенюк*
Технічний редактор *Сергій Максимець*
Дизайн і верстка *Павла Давиденка*

Формат 70x100/16. Ум.-друк. арк. 11,01. Обл.-вид. арк. 11,00. Наклад 1112 прим. Зам. № 1504.

Видавець і виготовлювач видавничий дім "Букрек",
вул. Радищева, 10, м. Чернівці, 58000.
Тел.: (0372) 55-29-43. E-mail: info@bukrek.net. Сайт: www.bukrek.net
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ЧЦ № 1 від 10.07.2000 р.

